

Területi Statisztika

Közzététel: 2023. november 30.

A tanulmány címe:

A gazdasági függőséget meghatározó tényezők területi egyenlőtlenségeinek változása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, 2000–2020

Szerző:

Varga Ágnes

<https://doi.org/10.15196/TS630605>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 63. évfolyam 6. számában megjelent, Varga Ágnes által írt, A gazdasági függőséget meghatározó tényezők területi egyenlőtlenségeinek változása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, 2000–2020 c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A gazdasági függőséget meghatározó tényezők területi egyenlőtlenségeinek változása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, 2000–2020

Changes in territorial inequalities of economic dependence determining factors in Borsod-Abaúj-Zemplén county, 2000–2020

Varga, Ágnes
Budapesti Corvinus Egyetem
E-mail:
varga.agnes@uni-corvinus.hu

A tanulmány a gazdasági pozíció 2000 és 2020 közötti javulásának hátterét vizsgálja a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei kettős könyvvitelű vállalkozások mérlegadatainak tükrében. A szerző a váltómozgás-elmélet gondolatiságát felhasználva választ keres a következő kérdésekre: mely járások határozták meg legnagyobb mértékben a vármegyei reálkonvergencia-folyamatokat, hogyan változtak a felzárkózás során a belső egyenlőtlenségek, valamint mindez milyen szerkezeti változások mellett ment végbe, vagyis hogyan változtak időközben a vármegye gazdasági függőségét hosszú távon befolyásoló tényezők?

A függőséget a gazdasági erő növekedése, a külpiazi beágyazottság és a gazdaság sérülékenysége szempontjából értékelő kutatás eredményeképpen a szerző megállapította, hogy a vármegyei gazdasági felzárkózás során érvényesült a váltómozgás-elmélet, vagyis az egyenlőtlenség léptéket váltott. A nemzetgazdaságilag is jelentős centrumtérsegek és a periferikus járások döntő többsége közötti egyenlőtlenségek ugyanakkor lényegében nem változtak a vizsgált húsz évben, csak egy határozott klubosodási folyamat zajlott le. A felzárkózás az export és a hazai jegyzett tőke arányának, volumenének növekedése mellett valósult meg, amely a gazdaság ellenálló képességét javította, azonban a felzárkózást hajtó gazdasági szerkezet egyoldalúsága az instabilitás irányába hat.

Kulcsszavak:
gazdasági függőség,
konvergencia,
váltómozgás-elmélet,
vállalkozások,
Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye

The study examines the background of the improving economic position of Borsod-Abaúj-Zemplén county between 2000 and 2020 in the light of the balance sheet data of the county's double-entry bookkeeping enterprises. Utilising the ideas of the trade-off theory, seeks the answer for questions like which districts determined the county's real convergence processes to the greatest extent, how internal inequalities changed during the catching up period, what kind of structural changes facilitated the processes, i.e. how the long-term factors affecting the county's economic dependence changed in the meanwhile?

The study evaluates dependence in terms of economic power growth, embeddedness in foreign markets and economic vulnerability. The research established that trade-off theory prevailed during the county's economic catching up, i.e. the inequality scale changed. At the same time, it can also be stated that the inequalities between the national economy's core areas and the overwhelming majority of the peripheral districts remained essentially unchanged in the last twenty years, just a definite clubbing process took place. The catching up has been achieved by an increasing ratio and volume between the export and the domestic registered capital, improving the resilience of the economy, the one-sidedness of the economic structure driving the catching up, however, is leading to instability.

Keywords:

economic dependence,
convergence,
trade-off theory,
enterprises,
Borsod-Abaúj-Zemplén county

Beküldve: 2023. május 6.

Elfogadva: 2023. augusztus 14.

Bevezetés

A világgazdaságot átszövő kölcsönös függőségi viszonyok a legtöbb esetben aszimmetrikus formában öltenek testet, amelyek a kevésbé tőkeerős gazdaságokat kedvezőtlen alkupozíciókba kényszerítik (Perroux 1972, Cardoso 1977, Szentés 1976, 2011, Reis 2020). A kezdeti aszimmetria mértéke és a függőségi viszonyok száma nagymértékben meghatározza azt, hogy a sérülékenyebb, gyengébb nemzetgazdaság

képes-e a kritikus időszakban felhalmozásra (tőke, tudás, technológia), ami hozzájárul ahhoz, hogy szimmetrikusabb és kiegyenlítettebb kétoldalú, kölcsönös függésen keresztül kapcsolódhasson a világgazdaságban partnereihez. Az egyes gazdaságok megerősödéséhez, a kapcsolat hosszabb távon szimmetrikusabbá tételéhez azonban olykor épp a függőség növekedésén át vezet az út, a gazdasági szerkezet egyoldalúbbá válása, a külföldi működőtőkétől való erőteljes meghatározottsága révén. Ugyanakkor a külföldi befektetések egyáltalán nem biztos, hogy elegendő tudás- és technológiatranszfert jelentenek a befogadó ország további fejlődéséhez, hiszen azok erősen függenek a helyi intézményi kultúrától, a kiinduló gazdasági fejlettségtől, a technológiai színvonalától, valamint attól, hogy mely szektorba érkeznek a befektetések (Gazioglou–McCausland 2002, Saliola–Zanfei 2009, Molnár 2017, Zhang 2019, Emako et al. 2023).

Az egyes nemzetgazdaságok és régiók függőségi viszonyainak szimmetrikusabbá válásában a gazdasági reál- és szerkezeti konvergencia, a fejlettebb, gazdaságilag erősebb régiókhoz történő felzárkózás, szerkezeti hasonulás kiemelt szerepet játszik, hiszen a nemzetgazdaság függőségét – alkupozícióját – jelentősen meghatározza a gazdasági ereje. Míg a gazdaságilag erős régiók nagyobb befolyással rendelkeznek a nemzetközi tárgyalásokon és kereskedelmi egyezményekben, addig a gazdaságilag gyengébbek elsősorban az alacsonyabb munkaerőköltségeikkel, a magasabb profit reményében képesek csak vonzóvá válni a külföldi befektetők számára (Kumar–Marg 2000). Alkupozióikra ugyanakkor nagy hatással van az, hogy az adott gazdasági erő milyen gazdasági szerkezet, gazdasági kitettség mellett állt elő, vagyis mekkora mértékű a gazdaság sérülékenysége. A sokoldalú gazdasági szerkezet, az erős gazdasági alapok együttesen járulnak hozzá a piaci ingadozások és a válságok hatékonyabb kezeléséhez (Hassink 2010, Lapuh 2018, Antalóczy et al. 2022). A gazdaságilag erős régiók több erőforrást tudnak fordítani a termeléshez szükséges infrastruktúrák kiépítésére, innovációra és kutatás-fejlesztésre, ami hozzájárulhat az új technológiák, termékek és szolgáltatások fejlesztéséhez, ami lehetővé teszi a vállalkozások számára, hogy hatékonyabban működjenek, továbbá versenyképesebb termékeket és szolgáltatásokat kínáljanak a globális piacon (Radošević 2009). A kevésbé, vagy közepesen fejlett nemzetek gazdaságfejlesztési politikáinak végső célja a globalizálódott világban tulajdonképpen világgazdasági alkupozióik kedvezőbbé, függőségi viszonyaik szimmetrikusabbá tétele, a fejlett nemzetgazdaságokhoz történő felzárkózás, gazdasági közeledés és szerkezeti hasonulás révén (Bailey et al. 2023).

Míndezek a kérdések ugyanakkor nemcsak nemzetgazdasági, hanem alacsonyabb léptéken is éppoly relevánsak. A kedvezőtlen gazdasági helyzetben lévő régiók és települések túlélésének záloga szintén a gazdasági felzárkózás, a gazdasági élet vérkeringéséhez minél jobb feltételekkel történő kapcsolódás (G. Fekete 2008, 2013).

Egy adott területi szinten megfigyelhető felzárkózás (konvergencia) azonban nem feltétlenül jelenti az alacsonyabb területi szintű egységek kiegyenlített fejlődését, ugyanis egy-egy kedvezőbb makrogazdasági helyzetre sokszor a már jobb helyzetben

lévő, magasabb tőkeellátottságú, a piachoz alkalmazkodni tudó térségek gazdasági gyorsabban reagálnak. Sok esetben ezen régiók teljesítményének a korábbihoz képest gyorsabb ütemű növekedése járul hozzá a régió felzárkózásához, ami szükségszerűen a régió belüli területi egyenlőtlenségek növekedésével jár, vagyis a korábban magasabb területi szinten megfigyelt egyenlőtlenség léptéket vált (Kertész 2014).

Hazánkban Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye, amely a borsodi iparvidék révén a szocializmus kiemelt gazdaságfejlesztési célterülete volt, a rendszerváltoztatást követő piacgazdasági átmenet egyik legnagyobb vesztese lett. Az elmúlt évtizedben azonban a vármegye a sereghajtók közül az egy főre jutó bruttó hazai termék (gross domestic product – GDP) alapján a középmezőnybe került. Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye társadalmi-gazdasági szempontú Janus-arcúságának ismeretében joggal vetődik fel a kérdés, hogy a felzárkózással vajon a belső egyenlőtlenségek fokozódtak-e a nemzetgazdasági szempontból is jelentős nagyvállalatokat (például MOL Petrolkémiai Zrt., a volt Tiszai Vegyi Kombinát, a BorsodChem Zrt.) magukban foglaló, vagy az újraparosítási (Lux 2017b, Kézai–Rechnitzer 2023) hullám által érintett térségek megerősödése, valamint a történelmi léptékben periferikusnak számító abaúji és bodrogi terület további leszakadása révén, vagy sem? Vajon a reálkonvergencia együtt járt-e a gazdaság szerkezeti jellemzőinek átrendeződésével, vagyis mennyire törekeny az a gazdasági szerkezet, ami a felzárkózás motorja volt?

Kutatásomban a következő kérdésekre kerestem választ: (1) mely területi egységek határozták meg legnagyobb mértékben a vármegyei reálkonvergencia-folyamatokat, (2) hogyan változtak a felzárkózás során a belső egyenlőtlenségek, (3) mindez milyen szerkezeti változások mellett ment végbe, vagyis hogyan változtak időközben a vármegye gazdasági függőségét hosszú távon befolyásoló tényezők?

Míg a gazdasági erő növekedését, a reálkonvergenciát a nemzeti számlákból számolt egy főre jutó bruttó hozzáadott érték és a kettős könyvvitelű vállalkozások bruttó hozzáadott értékének változásával vizsgálom, addig a gazdaság szerkezeti jellemzőit a gazdaság külpiazi kitéttiségéből és beágyazottságából vezetem le.

A függőségi viszonyt meghatározó globális és lokális gazdasági tényezők

A világgazdaság szintjén megfogalmazott fejlődéseméletek központi témája az erős és a gyenge nemzetgazdaságok, vagyis a centrumok és a perifériák szimmetrikus, aszimmetrikus kölcsönös függőségi viszonyai (Perroux 1972, Szentés 1976, 2011). Ezen elméletek függőség alatt a perifériáknak a centrumtárségek megnyilvánulásaival és politikai hatásaival szembeni csökkent ellenálló képességét, valamint sebezhetőségét értik, amit többen – például Prebisch, Baran, Furtado, Cardoso és Faletto – a függőségi helyzetbe került periféria strukturális sajátosságaiból vezetnek le (Perroux 1972, Gyuris 2014). Egy gazdasági szempontból gyenge, sebezhető ország (társég) nemcsak gazdasági, de politikai és biztonsági szempontból is könnyen kényszerül

más, erősebb nemzetgazdaságok által kieroszakolt, vagy egyszerűen csak az erőviszonyokból spontán következő függőségi helyzetek elviselésére, ezért a gazdasági szerkezetben megjelenő egyenlőtlenségek és ezek változásának tanulmányozása alapvető a függőségi helyzetben lévő periférikus térségek fejlődésének értékelése során (Kireyeva et al. 2023).

Az iparosításra és modernizációra összpontosító, végső soron a periféria és a központ közötti gazdasági egyenlőtlenséget erősítő növekedésméletek kritikájaként születtek meg az 1950-es években Latin-Amerikából kiinduló függőségelméletek. Ez a gondolkodásmód a latin-amerikai országok gazdasági és társadalmi fejlődésének sajátosságait, valamint azok globális gazdasági rendszerrel való kapcsolatát vizsgálta. Az ún. latin-amerikai iskola szellemi atyjának tekinthető Raul Prebisch, aki az exportfüggőség és a kifelé orientált gazdaságfejlesztés hibáit emelte ki (Farkas 2018). A függőségi iskola tagjai azt állították, hogy a perifériák, vagyis a fejlődő országok nemzetközi kapcsolataik és gazdasági szerkezetük miatt hátrányos helyzetben vannak a központi, fejlett országokhoz képest.

Az 1960-as és 1970-es években a gondolkodók a kapitalista rendszert egyre inkább egy világméretű rendszerként értelmezték, amelyben a fejlett és az alulfejlett országokat is a rendszer szerves részeként értelmezték, amelynek működtetésében a helyi elitnek kiemelt szerepet tulajdonítottak. Ugyanakkor míg a teoretikusok egy része (Cardoso, Faletto) úgy gondolta, hogy belső és külső tényezők egyaránt szerepet játszanak az elmaradottságban, addig mások (például Frank) pusztán önmagában a kapitalizmust tekintették az alulfejlettség egyetlen okának (Vesalon 2021, Musthaq 2021), és megoldásként a kapitalizmusból történő kilépést, azaz egy szocialista rendszer kiépítését tekintették az egyetlen járható útnak.

A latin-amerikai ihletettséggű európai függőségi iskola ugyanakkor az európai centrum-periféria relációk sajátosságait tanulmányozta, ezek európai integrációban betöltött szerepét, és kiemelt témaként jelent meg egy újfajta globális, a nemzetközi tőkéhez kötődő elit kialakulásához vezető transznacionális kapitalizmus, ami nem a nemzetgazdaságok függetlenedésének irányába hat (Weissenbacher 2018).

Összességében a függőségelméletek a latin-amerikai iskola kezdeményezése óta jelentős fejlődésen mentek keresztül. A kritikus szemszögből kiindulva az elméletek különböző változatai felismerték a gazdasági függőség és a globális gazdaság dinamikájának bonyolultságát. Az elméletek továbbra is fontosak a fejlődési kérdések és a gazdasági egyenlőtlenségek vizsgálatában, miközben újabb megközelítések (például globális termelési és értékláncok) fejlődnek ki a globális gazdasági rendszer változásával együtt. A koncepciók operacionalizálására azonban már kevesebb hangsúlyt fektettek a világban zajló folyamatok megértésére koncentráló teoretikusok. Ugyanakkor Perroux (1972) módszertani alapot szolgáltat az alulfejlett gazdaságok szerkezetének függőségi szempontú vizsgálatához. Nevezett szerző munkássága és elképzelései általában nem kapcsolódnak közvetlenül a függőségi iskolához vagy az alulfejlettség elméletéhez, mégis jelentősen hozzájárult a gazdasági gondolkodás terüle-

téhez (lásd növekedési pólus elmélete) (Csete–Szabó 2014, Csomós 2015, Gajzágó–Gajzágó 2019), és néhány elméletét utólag összekapcsolták a függőségi iskolával.

A nemzetgazdaságok szintjén Perroux (1972) a gazdasági struktúrák szerkezeti egyenlőtlenségeinek függőségi szempontú értékelése és a függetlenség megvalósításához vezető stratégia kidolgozása során három fő dimenziót emelt ki, amelyek könnyen adaptálhatók a más területi szinten értelmezett perifériák függőségi viszonyainak leírására is. Hivatkozott művében a szerkezeti egyenlőtlenségek kifejezést a függőségi viszonyok kapcsán két területi dimenzióban használja. Egyrészt a centrumok és a perifériák belső gazdasági szerkezete közötti, másrészt a perifériák gazdaságán belüli szerkezeti egyenlőtlenségekre. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a centrumok és a perifériák közötti külkereskedelmi árucseré aszimmetrikus kapcsolatokat teremt (1) az export, (2) a közvetlen beruházások és (3) a pénzáramlások révén. Az aszimmetria annál nagyobb fokú, minél nagyobb az egyenlőtlenség a periféria gazdaságán belül, ami egyrészt a koncentrációs viszonyok alakulásában, másrészt a szerkezeti változásokban, valamint a külkereskedelmi mérlegben megmutatókozó egyenlőtlenségekben ragadható meg (Perroux 1972). Vagyis egy gazdaság belső szerkezeti jellemzőinek változásából következtethetünk arra, hogy adott időszak alatt hogyan változott a gazdasági alkupozíciója. Természetesen szem előtt kell tartani azt is, hogy a kereskedelmi mérlegnek a külföldi tőkebefektetések által hajtott javulásából nem következik automatikusan a jólét javulása, sőt adott esetben jóléti veszteséget is elszenvedhet a befogadó ország (Gazioglou–McCausland 2002).

A nemzetgazdaságokra és régiókra kidolgozott megközelítéssel szemben a globális gazdaságban ugyanakkor a gazdasági struktúrák és a kölcsönhatások sokkal összetettebbek, azokat az értékláncokat átfogó vállalati hálózatok és nemzetközi kapcsolatok jellemezhetik (Porter 1985, Horbulák 2019). Az ilyen gazdasági struktúrákban az alkalmazottak, a termelési folyamatok, az ellátási láncok és a vállalati stratégiák globális szinten vannak összehangolva. A Perroux-elmélet fő elemei (például a közvetlen és a közvetett hatások, a gazdasági terjeszkedés és a kölcsönös függőség) továbbra is relevánsak lehetnek a gazdasági fejlődés és a gazdasági kölcsönhatások elemzésében. Azonban alkalmazásuk a globális értékláncok (global value chain – GVC) vagy a globális termelési hálózatok (global production networks – GPN) esetében további ártérítelésre szorul, mivel ezek a gazdasági struktúrák új dimenziókat és összefüggéseket hoznak létre a gazdasági fejlődésben. Az elmélet alkalmazása során figyelembe kell venni a nemzetközi vállalati stratégiákat, a globális beszállítói hálózatokat, a gazdasági globalizáció hatásait és a nemzetközi kereskedelem szerkezetét, a regionális gazdaságok és a GVC-k közötti kölcsönhatásokat, a technológiai fejlődést és az innovációt, valamint a piaci versenyt és a szabályozói környezetet (Saliola–Zanfei 2009, Yeung–Coe 2015, Horner 2017, Duran–Karahasan 2022, Birkner et al. 2022). Mindezek fényében azt gondolom, hogy a GVC és GPN hajtotta világgazdaságban továbbra is meghatározó szerepet játszanak a hálózatba bekapcsolódó térségek szer-

kezeti jellemzői, amelyek meghatározzák, hogy milyen szerepet tölthetnek be a világméretű hálózatokban.

A globális szinten értelmezett perifériák függőségét meghatározó tényezőkből levezethetők az alacsonyabb területi szinteken azonosított perifériák függőségi viszonyait meghatározó tényezők is. Nemzetállami szinten a sérülékeny és gyenge gazdaság legfőbb kísérőjelenségei az egy-egy térségből történő szelektív elvándorlás, valamint az annak nyomán fellépő egyéb problémák. G. Fekete (2013) a hazai perifériák függőségi viszonyait a gazdasági hatékonyságot akadályozó kis méretből, a periférikus fekvésből és az öröklött elmaradottságból vezeti le, így a függetlenség felé vezető út három kulcstényezőjeként az integrációt, a kommunikációt és az innovációt – melyek közül a társadalmi innovációknak kiemelkedő szerepük van a periférikus térségekben (Veresné Somosi et al. 2023) – jelölte meg. Azonban egy gyenge gazdaság az integrációs folyamatok során könnyen kerül előnytelen alkupozícióba, amely a kapitalista rendszerben a perifériák újratermelődéséhez, vagy azok más formában történő megjelenéséhez vezet (Lang 2015, Nagy 2015, Nagy et al. 2015). Vagyis az egyes perifériák függőségi viszonyok iránti kitettségét alapvetően azok gazdasági fejlettsége határozza meg. A helyi gazdaság hanyatlása ugyanis együtt jár a jövedelemszerzési lehetőségek beszűkülésével, a szolgáltatások színvonalának és mennyiségének csökkenésével, amely kezdetben szelektív, majd az egyre növekvő lakossági és önkormányzati elszegényedéssel egyre szélesebb társadalmi rétegeket érintő elvándorláshoz vezet, ami végső esetben a térség társadalmi-gazdasági-természeti erőforrásainak végletes kiürülését vonja maga után. Az ilyen alacsony területi tőkével (Oláh et al. 2017) rendelkező térségek fejlődésének egyedüli útja sok esetben a külső függőség növekedése, amely a társadalmon és a térségen belüli polarizációhoz, torz és instabil gazdaságszerkezet kialakulásához (lásd a fejlődő világ országainak problémái), a munkaerő és a természet kizsákmányolásához vezethet (Nagy et al. 2015, Nagy–Nagy 2008).

Így kutatásomban a függőség csökkenését a gazdasági fejlettségben megmutató felzárkózásból, a fejlettségi olló záródásából vezetem le, mindezt abból a megfontolásból, hogy a gazdasági értelemben vett felzárkózás növeli a perifériák függetlenségét, míg annak korlátait a felzárkózást hajtó gazdaság szerkezeti jellemzőiből, a gazdaság külpiaci nyitottságából/beágyazottságából és kitettségéből, vagyis a külföldi működtetőke dominanciájának mértékéből határozom meg.

Felzárkózás vagy kiegyenlítődség? – a konvergencia értelmezése és típusai

A területi egyenlőtlenségek változása, az egyenlőtlenségek csökkenése sokféleképpen megragadható (Kotosz 2016). A közgazdaságtanban nincs egységes konvergenciafogalom, vagyis nincs meghatározva, hogy az egyenlőtlenségek mekkora mértékű és

időtávú¹ csökkenését nevezhetjük konvergenciának (Gáspár 2016). A szakirodalomban a konvergencia és a divergencia számos szinonimájával találkozhatunk, ám ezek olykor elvesznek, vagy hozzátesznek valamit az eredeti fogalmak jelentéséhez (Dussek–Kotosz 2016), ahogy erre Kotosz (2016: 141–142. o.) is felhívja a figyelmet: a konvergencia szinonimájaként használt „kiegyenlítődség azt sugallja, hogy a vizsgált időszak végére megszűntek az egyenlőtlenségek, noha ennek bekövetkezése korántsem biztos. [...] A felzárkózás pedig egyértelműen azt sugallja, hogy a magasabb érték jobb, ez jólét esetén igaz, de vannak olyan mutatószámok, amelyek magasabb értékkel a társadalom számára kedvezőtlenebb értéket jelenítik meg. [...] A divergencia szinonimájaként szokás a polarizáció, tagolódás, nivelláció szavakat is használni, azonban ezek a divergencia néhány esetét jelenítik meg, a polarizáció a szélsőértékek távolodásához, a tagolódás pedig inkább a [...] klubkonvergencia fogalmához áll közel.” Gáspár (2016) a reálkonvergencia-folyamatok kapcsán elsőként a konvergencia különböző értelemezési lehetőségei közötti különbségek szemléltetésén keresztül hívja fel a figyelmet (1. táblázat) a konvergencia empirikus jelenség voltából fakadó bizonytalanságokra, továbbá arra, hogy mindig kutatói feladat az adott összefüggésben a konvergencia mozgatórugóinak feltérképezése és ezáltal a folyamatok értelmezési korlátainak feltárása.

A gazdaságpolitikában a konvergencián leggyakrabban a kevésbé fejlett régiók fejlettekhez történő felzárkózását értik, amelytől a jövedelemegyenlőtlenségek csökkenését várják, ami viszont nem feltétlenül következik be (lásd a kezdetben fejletlenebb megelőzi a fejlettet, és az egyenlőtlenség nem változik). Azonban a történelem nem igazolja, hogy a kevésbé fejlett országok a közeli jövőben felzárkóznának a fejlettekhez, ezért nem szabad statikus, általános egyensúlyi szintekben gondolkodni, ugyanis az alulfejlett gazdaságok nem másolják le az egyensúlyi szint eléréséhez szükséges fundamentumokat (Gáspár 2016, Nagy 2007).

A konvergencia fogalmával megjelölt különböző folyamatok közötti tartalmi különbségekből fakadó elméleti hiányosságok kezelésére a közgazdaság-elmélet a konvergencia három típusát (abszolút, feltételes és klubkonvergencia) dolgozta ki, amelyek a kiinduló feltételek és a befolyásoló változók figyelembevételében (2. táblázat) különböznek (Kotosz 2016).

¹ Egy-egy év távlatában azonban nem értelmezzük a konvergenciát, a különböző rövid távú sokkhatások miatt (Gáspár 2016).

1. táblázat

A konvergencia fogalmával jelölt különböző folyamatok értelmezési lehetőségei
 Interpretation possibilities of different processes denoted
 by the concept of convergence

Folyamatok	Jelentéstartalom	Jellemző	Korlátok
1.	Hasonló jövedelemszintek elérése	Különböző régiók hasonló jövedelemszintet érnek el	Általában azonos preferencia-rendszer, technológiai szint és megtakarítási ráta esetén áll fenn
2.	Felzárkózás	Kevésbé fejlett régiók gyorsabb növekedésük révén utoléri a fejletteket	Természetes helyreállítódás esetén is tapasztalhatjuk (például háború)
3.	Jövedelemegyenlőtlenségek csökkenése	Az egyenlőtlenségek csökkenése a régiók között	Lefelé nivellálódva csökken a régiók közötti egyenlőtlenség: a jobb helyzetben lévő „süllyed le” a rosszabb helyzetben lévőhöz
4.	Átlagos közeledés	Vizsgált régiók körében mért átlagos felzárkózási ütem egy adott időszakban	Átlagos teljesítmény értelmezése nem reprezentálja megfelelően a sokaságot
5.	Egyensúlyi szintek és fundamentumok közeledése	A gazdaság egyensúlyi szinthez történő konvergenciáját indukáló fundamentumok közeledése	Kevésbé fejlett gazdaságok nem másolják le a fundamentumokat → divergenciához vezet

Forrás: Gáspár (2016) alapján saját összeállítás.

Abszolút konvergencia

Az abszolút konvergencia a Solow-féle exogén növekedésmélethez következik, és abból indul ki, hogy a vizsgált gazdaságok egy olyan azonos egyensúlyi (steady-state) állapot felé tartanak (fejlettek és fejletlenek), amelyben a fő makrogazdasági változók növekedési üteme konstans (Gáspár 2016). A Solow-féle növekedésmélet alapján az egyensúlyi állapothoz közelítve a gazdaságok növekedése a csökkenő tőkehozáradék miatt lassul, miközben az alulfejlett területi egységek növekedési üteme még gyorsabb fázisban van, vagyis az alulfejlettek a fejlettekhez közelítenek minden egyéb tényezőtől függetlenül (Kuncz 2017, Szentes 2011). Az abszolút konvergencia esetén tehát azt vizsgáljuk, hogy csökken-e a távolság a kevésbé fejlettek és fejlettek között. Mérési szempontból a legegyszerűbb, mivel kontrollváltozókat nem igényel (Kotosz 2016).

Klubkonvergencia

A klubkonvergencia fogalmát Baumol (1986) nyomán kezdték el használni, de igazán Quah (1993, 1996a, 1996b) tanulmányai tették ismertté (Gáspár 2016, Major 2001, Szendi 2016), és azon országcsoportok leírására szolgál, amelyek növekedési

pályája hosszú távon közel esik egymáshoz (Benedek–Kocziszky 2015), vagyis társadalmi, gazdasági szempontból homogenitást mutatnak. A területi egységek egyes csoportjaira vonatkozó kezdeti feltételek határozzák meg a konvergenciafolyamatokat (esetünkben ilyenek lehetnek a vármegye, továbbá a különböző fejlődési utakat bejárt borsodi, abaúji és zempléni periferikus járások). A klubkonvergencia azt jelenti, hogy az egyes területi egységek csoport- vagy klubspecifikus egyensúlyi állapotukhoz tartanak, például az Európai Unió (EU) régiói az EU-átlaghoz konvergálnak, míg más régiók más átlaghoz, ha egyáltalán konvergálnak. A klubkonvergenciára jellemző az országok magas és alacsony jövedelmi csúcs körüli csoportosulása, és ezt a polarizációs jelenséget Quah (1996a) twin-peaks (íkercsúcsok) hatásnak tekintette. A klubok lehatárolására nincs egzakt módszertan, magában hordozza az elemző szubjektivitását, ráadásul a világ legszegényebb országai rendre a klubokon kívül maradnak, mert a konvergenciához szükséges technológiát és szervezeti szintet csak a megfelelő humán tőkével rendelkező, vagy azt az oktatás révén viszonylag rövid időn belül elérni tudó gazdaságok képesek a felzárkózásra (Baumol 1986, Szendi 2016, Egri 2023).

Feltételes konvergencia

A feltételes konvergencia fogalmát Barro (1991), valamint Barro–Sala-i-Martin (1992) vezették be, ami a klubkonvergenciával versengő elméletként született meg, és azon alapul, hogy az országok nemcsak kiinduló feltételeikben, hanem egyéb, a fejlődést befolyásoló jellemzőikben is különböznek (például megtakarítási hajlandóság, népességnövekedési ütem, oktatásra és kutatás+innovációra fordított kiadás stb.) (Kuncz 2017). A konvergencia az egyensúlyi állapotot meghatározó változók és paraméterek függvénye, vagyis a strukturális feltételek és nem a kiinduló változók határozzák meg. A feltételes konvergencia logikájából adódik, hogy az egyes országok nem egy abszolút, mindenki számára azonos egyensúlyi állapot felé tartanak, hanem saját, specifikus jellemzőikből adódó egyensúlyi állapotuk felé. Mindebből az következik, hogy konvergencia esetén sem beszélhetünk felzárkózásról (Major 2001), az országok közötti különbségek tartósak is lehetnek (Gáspár 2016, Szendi 2016).

Az egyes konvergenciatípusok közötti legfőbb különbség tehát a kiinduló és a strukturális feltételek felzárkózásra gyakorolt hatásának szerepében és az elérendő egyensúlyi állapot univerzális, vagy speciális jellegében van (2. táblázat).

2. táblázat

**A régiók gazdaságára vonatkozó ismérvek jellemzői
a különböző konvergenciatípusok esetén**
Characteristics of the criteria for the regions' economy
in different convergence types

Ismérv	Abszolút	Feltételes	Klub-
	konvergencia		
Egyensúlyi állapot	Azonos	Nem azonos	Klubon belül azonos, klubok között nem azonos
Kiinduló feltételek	Nem azonos	Nem azonos	Azonos
Strukturális jellemzők	Nem azonos	Azonos	Nem azonos

Forrás: Gáspár (2016) alapján saját összeállítás.

Léptékváltó egyenlőtlenségek: a váltómozgás-elmélet

Míg az egyensúlyi állapotot feltételező neoklasszikus növekedéseméleti iskola szerint (Solow 1956) a fejletlenebbek felzárkózása automatikusan megvalósul a gazdaságpolitikától függetlenül a fejlettebbek – a termelési tényezők (például tőke, munkaerő) kereskedelem révén történő kiegyenlítéséből adódó – növekedési ütemének lassulásával, addig az ennek kritikájaként megszületett endogén növekedéseméleti iskola azt állítja, hogy a fejlettebbek képesek megtartani előnyüket a fejletlenekkel szemben, mert általában nem igaz az, hogy a fejlődést hajtó technológiai és tudástranszfer automatikusan megvalósul, így csak feltételes β -konvergencia mehet végbe² (Kertész 2014). Mindezekkel szembehelyezkedik az agglomerációs elméleti iskola, az új gazdaságföldrajzi megközelítés, ami a kereskedelmet és az agglomerációs erőket (a méretgazdaságosságból, a szállítási költségek csökkenéséből és a gyorsabb információcseréből fakadó előnyök) tekinti a regionális növekedés meghatározó tényezőinek, és azt állítja, hogy hosszú távon a gazdaságok között nem valósul meg reálkonvergencia (Elekes 2011, Krugman 1991), azonban nem értelmezi a fejlődéshez szükséges tényezőkkel nem, vagy alig rendelkező, technológiai értelemben leszakadó térségek fejlődési kilátásait (Nagy 2007).

A három egymástól eltérő szempontrendszerű elmélet szintéziseként született meg az ún. váltómozgás-elmélet (trade-off theory), mely szerint a felzárkózás a gazdaságpolitikától és országspecifikus tényezőktől függ (feltételes β -konvergencia), de a nemzetgazdaság felzárkózásának felgyorsulásának háttérében a régiók konvergenciájának lassulása, vagy divergenciája áll (Dall'erba–Hewings 2003, De Dominicis 2014). Vagyis hosszú távon mind nemzetgazdasági, mind regionális szinten megva-

² Ugyanakkor fennállhatnak olyan kedvező körülmények, amikor megvalósul a tudás- és technológiatranszfer, és ezek megléte esetén „feltétel nélküli” β -konvergencia is végbe mehet, még ha sok esetben nem is megy végbe.

lósul a felzárkózás, azonban ez nem egyszerre történik. A nemzetgazdaság gyors ütemű felzárkózását a gazdaságilag erősebb régiók gyorsabb ütemű gazdasági növekedése okozza, ami a belső egyenlőtlenségek (szórás) növekedését vonja maga után. Az irányadó tehát a feltételes β -konvergencia, azonban a nemzetgazdasági és regionális konvergencia között változómozgás van (Kertész 2003, 2004, 2014). Az elmélet kritikájaként felmerült, hogy empirikus tapasztalatok csak az EU tagállamaira vannak, ami magában hordozhat némi specialitást, hiszen a hasonló gazdaságpolitikát folytató tagállamoknak feltett szándéka a konvergencia megvalósítása (Kertész 2004), ugyanakkor az elmélet az EU-n belül jól alkalmazható.

A változómozgás-elmélet gondolatiságához közel álló Kuznets-görbe és az azon alapuló Williamson-hipotézis is abból indulnak ki, hogy az elmaradott és a fejlett térségeket alacsony, míg a közepesen fejletteket magas belső egyenlőtlenségek jellemzik (Gyuris 2011). A változómozgás-elmélet tulajdonképpen a Williamson-hipotézis klasszikus, fordított U-alakú görbéjének bal oldali szárára vonatkozik, amikor az alacsonyan fejlett régiókat jellemző kezdeti egyenlőtlenségek – közepes fejlettségi szint esetén – megnőnek. Azonban míg a Williamson-hipotézis inkább nagyobb történelmi távlatokra, hosszabb idősorokra vonatkozik, addig a változómozgás-elmélet rövidebb időszakokra is használható.

A változómozgás-elmélet ugyan első látásra léptékfüggetlen, azonban a felzárkózás és a belső egyenlőtlenségek változásának értelmezése mégis nagyobb területi szinten lévő régiókat feltételez, amelyek akár már önálló gazdasági egységként is értelmezhetők, vagyis olyan régióként, amely jelentős mértékben képes fenntartani és irányítani a gazdasági tevékenységeket, amelyek a helyi lakosság szükségleteit kielégítik, és hozzájárulnak a régió gazdasági növekedéséhez (Lengyel 2003, 2006). E régiókat diverzifikált gazdasági szerkezet és jelentős termelési kapacitások jellemzik, képesek fenntartani saját munkaerőpiacukat és megfelelő foglalkoztatást biztosítani a helyi lakosságnak, rendelkeznek a különböző gazdasági folyamatok során igénybe vett infrastrukturális rendszerekkel (közlekedési, energetikai stb.). Minél alacsonyabb területi szinten vizsgálódunk, annál jelentősebb a gazdasági teljesítmény becsléséhez használt különböző indikátorok esetén a székhelyhatásból (Molnár et al. 2018), vagy az ingázásból származó torzító hatás (Kiss–Dusek 2008). Ugyanakkor az elmélet által felvetett szemléletmód (vagyis a belső területi egyenlőtlenségek változásának vizsgálata a területi egység felzárkózási folyamatának változásával párhuzamosan) – véleményem szerint – jól használható az alacsonyabb területi szinten lejátszódó felzárkózási folyamatok vizsgálatának elméleti kereteként is.

A kutatás módszertana és adatbázisa

A kutatás során azt vizsgáltam, hogy a vármegyei felzárkózás (reálkonvergencia) a vármegyén belül milyen területi egyenlőtlenségek (szigma-konvergencia) és milyen szerkezeti változások (szerkezeti konvergencia) mellett ment végbe. Míg a reálkon-

vergenciát az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték, addig a szerkezeti konvergenciát az export nettó árbevételén belüli arányával (külpiacon beágyazottság/nyitottság), illetve a külföldi tulajdoni hányaddal – válságidőszakban a külföldi cégek gyakran tőkekivonással reagálnak, bár azt is tudjuk, hogy megfelelően felépített és jól működő, a külföldi működőtőkét integrálni képes vállalkozói ökoszisztéma jelentősen csökkenti ennek veszélyét (Lux 2017a) – vizsgálom (3. táblázat).

3. táblázat

A konvergencia mérésére használt jelzőszámok és adatforrásaik

Indicators and their data sources used in measuring convergence

Konvergencia	Jelzőszám	Értékelés ^{a)}	Adatforrás
Reál-	Egy főre jutó bruttó hozzáadott érték (folyó áron, millió forint/fő) (nemzeti számlák)	++	[1]
Reál-	Egy főre jutó bruttó hozzáadott érték (ezer forint/fő) (tao-adatok ^{b)})	++	[1, 2]
Reál-	Tőkehatékonyság (saját tőkére vetített nettó árbevétel) (%)	++	[2]
Szerkezeti	Exportárbevétel aránya a nettó árbevételből (%)	-/+	[2]
Szerkezeti	Jegyzett tőkéből a külföldi tulajdoni hányad (%)	-/+	[2]

a) Az adatsor magasabb értékeinek fejlettség szempontjából történő megítélése: ++: egyértelműen pozitív; -/+: helyzetfüggő, ennek magyarázata a szövegben.

b) A társasági adó hatálya alá tartozó (tao-törvény) belföldi, valamint külföldi illetékességű adózók adatai alapján.

A gazdasági fejlettség és a gazdasági szerkezet jellemzésére használt módszertan alapvető kiinduló feltevései a következők:

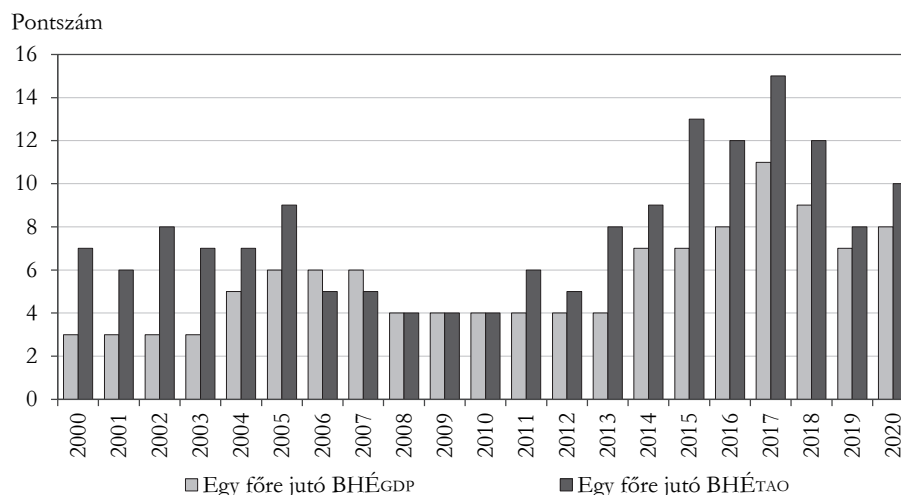
1. A 3. táblázatban ++ értékelést kapott indikátorok magasabb értékeit a függetlenség felé vezető úton egyértelműen pozitívként értékeltem, vagyis minél magasabb az adott indikátor értéke, annál inkább javul a térség alkupozíciója.
2. A helyi vállalkozási ökoszisztémát jól jellemzi a vállalkozások tőkehatékonysága (egységnyi tőkére jutó nettó árbevétel), amely a növekedési lehetőségek közelítő változójaként alkalmazható, hiszen minél termelékenyebb egy vállalat, minél hatékonyabban használja fel a befektetett tőkéjét, annál elérhetőbbek lesznek számára a nyereséges beruházási lehetőségek, annál valószínűbb, hogy növekedést előmozdító beruházásokat hajt végre (Tóth-Pajor–Farkas 2017, Kincses et al. 2022), ami egyértelműen a függőség csökkenésének irányába hat. A tőkéjüket hatékonyan felhasználó vállalkozásoknak jók a növekedési lehetőségei.
3. Mivel a versenyképesség megőrzésében fontos a globális beágyazottság, ezért a magasabb exportárbevétel arányát (-/+) és a külföldi tulajdoni hányadot helyzetfüggően (-/+) értékelem, hiszen meghatározó arányuk egyrészt növeli a függőséget, másrészt az alapvetően tőkehiányos térségekben mégis pozitívként értékelhető, és segíti a térség bekapcsolódását a globális piacokba.

A vármegyén belüli egyenlőtlenségek vizsgálata során, a szigma-konvergenciát a járási szintű súlyozott relatív szórás változása alapján tesztelem. Több egyenlőtlenségi mutató (Gini-index; logaritmikus szórás) segítségével is vizsgáltam a belső különbségeket, de az általuk mért egyenlőtlenség mértéke erősen korrelált a súlyozott relatív szórással (Internetes melléklet M1. ábra és M1. táblázat), így az eredmények ismertetésénél eltekintettem tőlük.

1. ábra

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye pozíciójának alakulása a hazai NUTS 3 régiók versenyében, a nemzeti számlák és a tao-bevallásokból számított egy főre jutó bruttó hozzáadott érték alapján (Legjobb pozíció pontszáma=20)

Changes in the position of Borsod-Abaúj-Zemplén county in the competition of domestic NUTS3 regions based on gross value added per capita calculated based on national accounts and calculated from TAO declarations (point of the best position=20)

Adatforrások: [1, 2].

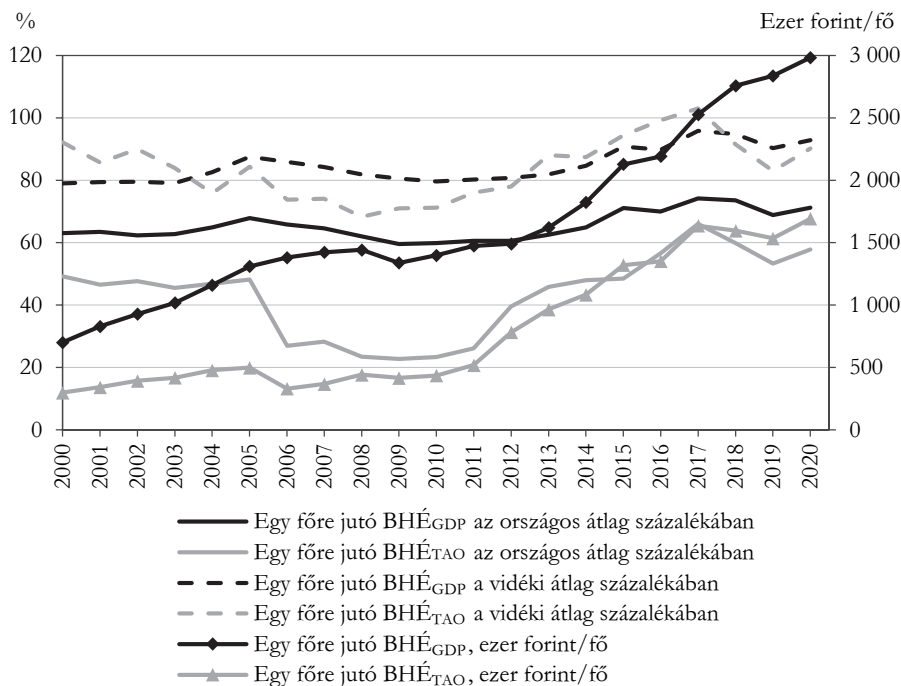
A kutatás során a vármegye reálkonvergenciáját a vármegyei szinten még elérhető nemzeti számlákból számolt egy főre jutó bruttó hozzáadott érték (BHÉ_{GDP}) alapján vizsgáltam 2000 és 2020 között, azonban a vármegyén belüli területi egyenlőtlenségek változásához a tao-törvény hatálya alá tartozó kettős könyvvitelű vállalkozások mérlegadataiból, akár települési szinten is számolható bruttó hozzáadott értéket (BHÉ_{TAO}) használtam. Az egy főre jutó BHÉ_{GDP} és az egy főre jutó BHÉ_{TAO} trendjeink 2000 és 2020 közötti vizsgálatából (1. ábra) megállapítható, hogy mindkettő jól tükrözi a vármegye országon belüli pozíciójának javulását, és annak hullámzásait. A vizsgált időszakban a korrelációs együttható a két változó között +0,95, míg az országos átlagban kifejezett értékük között +0,85. Utóbbi háttérben az áll, hogy a

vármegyei kettős könyvvitelű vállalkozásokat sokkal nagyobb mértékben érintette a 2008. évi gazdasági világválság (2. ábra) az országos átlaghoz képest, míg a vármegyei $BH\dot{E}_{GDP}$ által reprezentált teljesítmény pontosabban követte az országos trendek alakulását. Ugyanakkor a magas korrelációs együtthatók alapján azt gondolom, hogy a $BH\dot{E}_{TAO}$ jó indikátor a $BH\dot{E}_{GDP}$ alapján megfigyelt növekedési trend leírására és a vármegyén belüli járási szintű egyenlőtlenségek változásának (szigma-konvergencia) vizsgálatára. (A 2. ábrán vármegyei $BH\dot{E}_{TAO}$ országos átlaghoz viszonyított trendje 2005 és 2013 közötti beszakadásának hátterében Budapest kiugró értéke áll, amit jól mutat, hogy a vidéki – Budapest nélküli – átlaghoz viszonyított trend már kisimult.)

2. ábra

A nemzeti számlák és a tao-bevallásokból számított egy főre jutó bruttó hozzáadott érték alakulása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében

Changes in gross value added per capita calculated based on national accounts and calculated from TAO declarations in the county of Borsod-Abaúj-Zemplén

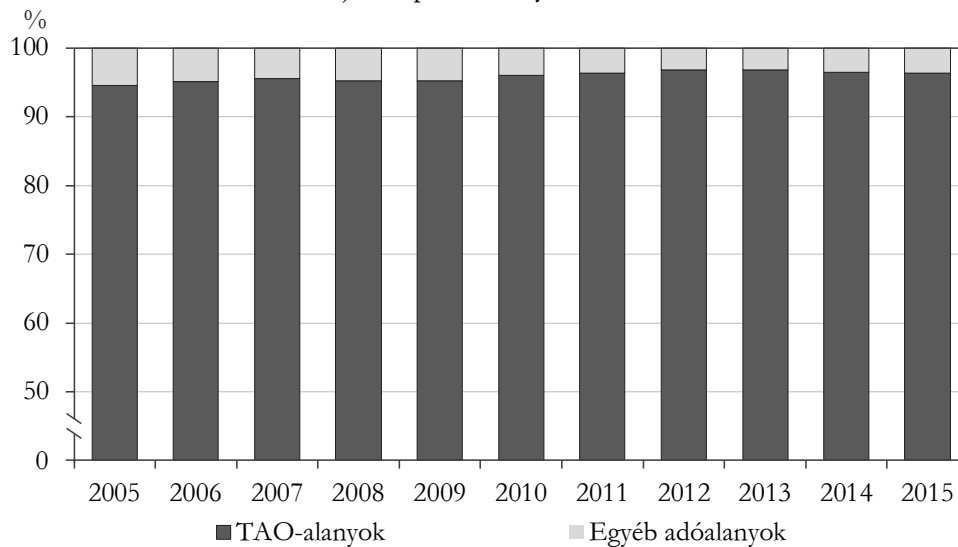

Adatforrások: [1, 2].

3. ábra

A társasági adóalanyok aránya a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében realizált vállalkozói nettó árbevételen belül

Proportion of corporate taxpayers' income from entrepreneurial income realized in the Borsod-Abaúj-Zemplén county (net income, HUF million)

Adatforrás: BOKIK (2010, 2011, 2016, 2019, 2021).

A vállalkozások bruttó hozzáadott értékét a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) a társasági adó hatálya³ alá tartozó kettős könyvvitelű vállalkozások adóbevallásából számolja, vagyis nem tartoznak bele a más adózás hatálya alá eső és ugyan a tao-törvény hatálya alá tartozó, de egyszeres könyvvitelű vállalkozások. Azonban a kettős könyvvitelű vállalkozások adatainak és azok változásának tanulmányozása mégis jól használható a vármegyei gazdasági erő változásának becslésére. Egyrészt azért, mert e vállalkozások a vármegyei nettó árbevétel több mint 90%-át adták (3. ábra), vagyis a legjelentősebb, a vármegyei folyamatokat meghatározó vállalkozások e vállalkozói körbe tartoznak.

Másrészt a társasági adóbevallást csak az abban az évben működő (vagyis nem felszámolás alatt álló) és egyéb más adózási formát nem választott adóalanyok veszik igénybe, így a bevallásokból a valóban működő, tőkeerősebb vállalkozások teljesítményébe nyerhetünk betekintést. A vármegye és az egyes járások gazdasági erejét

³ A társasági adó hatálya alá tartoznak (Tao törvény) a belföldi, valamint külföldi illetékességű adózók. A belföldi illetékességű adózók esetén a belföldről és külföldről származó jövedelmükre egyaránt, míg a külföldi adózók esetén csak a belföldi vállalkozási tevékenységből származó jövedelemre terjed ki az adózási kötelezettség. Nem adóalany a magánszemély és az egyéni vállalkozó sem.

tehát – véleményem szerint – jól reprezentálják az e vállalkozói kör teljesítményét és egyéb jellemzőit leíró indikátorok (3. táblázat).

A kettős könyvvitelű vállalkozások bruttó hozzáadott értékét az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerben (TeIR) a NAV adatbázisa tartalmazza 2000 és 2015 között a magyar számviteli szabályok szerinti adózókra. Az 1387/2015. számú Korm. határozatot követően 2016-tól kezdve az adatbázisban mind a magyar, mind a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok (International Financial Reporting Standard – IFRS) szerint adózók esetén is pusztán a mérlegadatok érhetőek el, a bruttó hozzáadott értéket már nem közli az alkalmazás. 2005-től az EU-ban a tőzsdén jegyzett vállalatcsoportoknak a konszolidált beszámolójukat már az IFRS-ek alapján kellett közzétenniük. Magyarországon 2017-től a tőzsdei cégekre, majd 2018-tól a hitelintézetekre írták elő az IFRS beszámolási kötelezettséget, míg a könyvvizsgálatra kötelezett nagyvállalkozások választhatnak a magyar számviteli törvény, illetve az IFRS között (Tarpataki et al. 2022). A vármegyében az IFRS szerinti számviteli szabályokat alkalmazó vállalkozások száma ugyan elenyésző⁴ (4. táblázat), azonban a foglalkoztatottak létszámát, a tőkehatékonyt és a nettó árbevétel tekintve a nagyobb vállalatok tartoznak ide. Ahogy az a 4. táblázatban is jól követhető: a vármegyében kezdetben a belső piacra termelő, alacsony tőkehatékonyt, jelentős külföldi tulajdoni hányaddal rendelkező cégek választották az IFRS adózási formát. A kör 2018-ban ugyan csak két, majd 2019-re csupán egy céggel bővült, de ezek a cégek a vármegyei nettó árbevétel és export több mint 10%-át adják, több mint 50% az export aránya a nettó árbevételükben, kiemelkedő a tőkehatékonyt, továbbá jelentős magyartulajdonnal is rendelkeznek.

4. táblázat

Az IFRS szerint adózó Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei vállalkozások néhány jellemzője

Certain characteristics of companies taxed according to IFRS
in Borsod-Abaúj-Zemplén county

Megnevezés	2017	2018	2019
Nettó árbevétel aránya (IFRS/magyar, %)	1,47	14,42	13,31
Exportarány a nettó árbevételben (IFRS, %)	0,01	50,91	51,39
Exportarányok (IFRS/magyar, %)	0,00	14,66	14,19
Külföldi tulajdoni hányad (IFRS, %)	80,80	44,86	59,06
Foglalkoztatási arány (IFRS/magyar)	2,05	3,31	2,03
Foglalkoztatottak átlagos létszáma cégenként (IFRS, fő/darab)	280,57	347,33	188,40
Bevallást benyújtó cégek száma (IFRS, darab)	7	9	10
Bevallást benyújtó vállalkozások aránya (IFRS/magyar, %)	0,05	0,06	0,07
Tőkehatékonyt (nettó árbevétel/jegyzett tőke, IFRS)	1,77	9,20	7,74

Adatforrás: [2].

⁴ IFRS szerinti adózó a vizsgált időszakban csak a Gönci, a Miskolci, a Sátorajújhelyi és a Tiszaújvárosi járásokban volt, amelyek közül a Tiszaújvárosi járásban volt egyedül 100%-ban külföldi tulajdonban az IFRS szerinti adózók, a többi járásban elenyésző volt a külföldi tulajdon.

Mivel 2016 és 2020 közötti időszakra nem közölt a TeIR NAV alkalmazása bruttó hozzáadott értéket, és az IFRS szerinti bevallást benyújtó cégek esetén nem állt rendelkezésemre annak kiszámolásához szükséges minden adat, így 2016 és 2020 közötti időszakra a következő képlet segítségével számoltam ki a rendelkezésre álló adatokból a magyar számviteli szabályok szerinti adózókra a bruttó hozzáadott értéket (Máténé Bella–Ritzlné Kazimir 2020), vagyis a mintából kimaradtak az IFRS szerinti bevallást benyújtó vállalkozások:

$$\begin{aligned} \text{Bruttó hozzáadott érték (tao)}^5 = & \\ & \text{Értékesítés nettó árbevétele} \\ & + \text{Aktivált saját teljesítmény értéke} \\ & - \text{Eladott áruk beszerzési értéke} \\ & - \text{Eladott (közvetített) szolgáltatások értéke} \\ & - \text{Anyagköltség} \\ & - \text{Igénybe vett szolgáltatások költségei} \\ & - \text{Egyéb szolgáltatások költségei} \end{aligned}$$

Tarpataki et al. (2022) azt vizsgálták, hogy az IFRS-re történő áttérés milyen eltéréseket eredményezett a cégek minősítésében gyakran szereplő mutatók esetén, amelyben arra jutottak, hogy egyedi szinten lényeges eltérések lehetnek ugyan, de az összesített adatok mediánja már nem tér el jelentősen. Ugyanakkor a NAV Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyére vonatkozó 2019-es kiadványában is felhívja a figyelmet arra, hogy „nem minden esetben feleltethetők meg a magyar számviteli szabályokban foglalt eredménykimutatás és mérleg adataival” (BOKIK 2019: 28. o.) az IFRS kimutatás adatai, így ebben az elemzésben is külön kezelték az adatokat. Végül, e tanulmányok tükrében úgy döntöttem, hogy nem vonom be a mintába az IFRS-t alkalmazó vállalkozásokat, és csak a magyar számviteli szabályokat alkalmazó vállalkozások mérlegadataira támaszkodom, különös figyelmet fordítva erre az eredmények értékelése során.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye gazdasági pozíciójának változása

Az ezredfordulót követően a vármegye egy főre jutó bruttó hozzáadott értéke alapján mért gazdasági növekedési pályájában hat szakasz azonosítható (4. ábra). A vármegye gazdasági pozíciója a hazai megyék versenyében az EU-s csatlakozásunkat követően kezdett el javulni (1. ábra), mely csúcspontját 2005-ben érte el (II. szakasz), amit egy, az államháztartás 2006-os kiigazításával (Bod 2019, Katona 2014) egyidőben meginduló és a 2008. évi gazdasági világválság hatására elmélyülő, 2010-ig tartó leszakadási szakasz követett (III. szakasz). A vegyipar és gépipar elhúzóvá válságát követően (BOKIK 2016) 2011-től először egy lassabb (IV. szakasz), majd

⁵ Ugyan a TeIR adatbázisában szereplő NAV által közölt vállalkozási szintű BHÉ_{TAO} adat sajnos duplán tartalmazza az értékcsökkenési leírást 2015-ig, azonban a 2000-től elérhető értékcsökkenési leírás értékével korrigáltam az eredeti adatokat, így konzisztens maradt az adatsor.

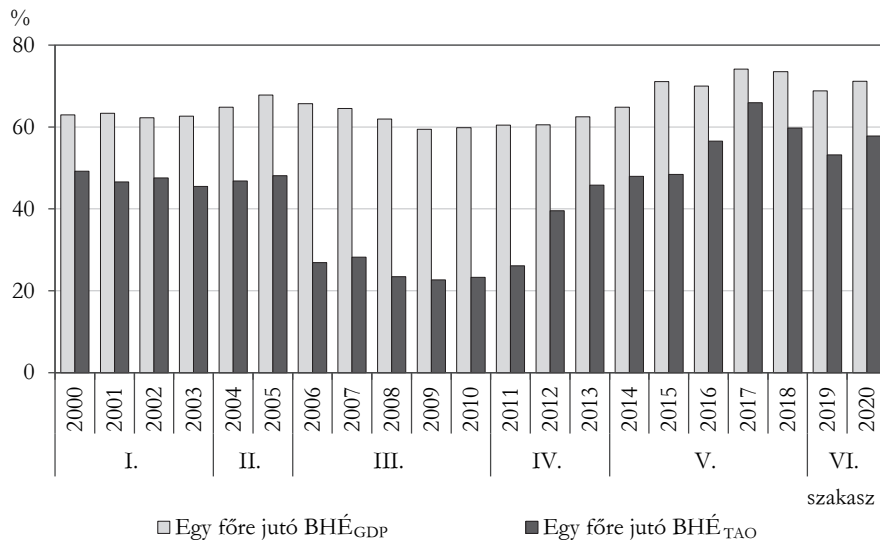
2014-től egy, a Covid-19 okozta válságig tartó gyorsuló (V. szakasz) növekedési szakasz követett. Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye Komárom-Esztergom és Bács-Kiskun után a legnagyobb gazdasági növekedést elért vármegyénk volt 2000 és 2020 között (Zapreskó-Farkas 2023).

A vizsgált időszakban a vármegyében megtermelt bruttó hozzáadott érték (BHÉ_{GDP}) részaránya lényegében nem változott sem országos (BHÉ_{GDP} = 4,56% [±0,4]), sem vidéki (vármegyék Budapest nélkül) szinten (BHÉ_{GDP} = 7,16% [±0,55]), az említett hullámvölgyeket és hullámhegyeket a részesedés elhanyagolható százalékpontos ingadozással követte. A BHÉ_{GDP}-hez hasonlóan a BHÉ_{TAO} részaránya sem változott lényegében sem országos (BHÉ_{TAO} = 2,90% [±1,4]), sem vidéki (vármegyék Budapest nélkül) szinten (BHÉ_{TAO} = 6,89% [±1]), az említett hullámvölgyeket és hullámhegyeket a részesedés elhanyagolható, ugyanakkor a BHÉ_{GDP} ingadozásait lényegesen meghaladó százalékpontos ingadozással követte.

4. ábra

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye gazdasági fejlődésének szakaszai a nemzeti számlák és a tao-bevallásokból számított egy főre jutó bruttó hozzáadott érték alapján, az országos átlag százalékában

Stages of the economic development of Borsod-Abaúj-Zemplén county based on gross value added per capita calculated based on national accounts and calculated from TAO declarations as a percentage of the national average

Adatforrás: [1, 2].

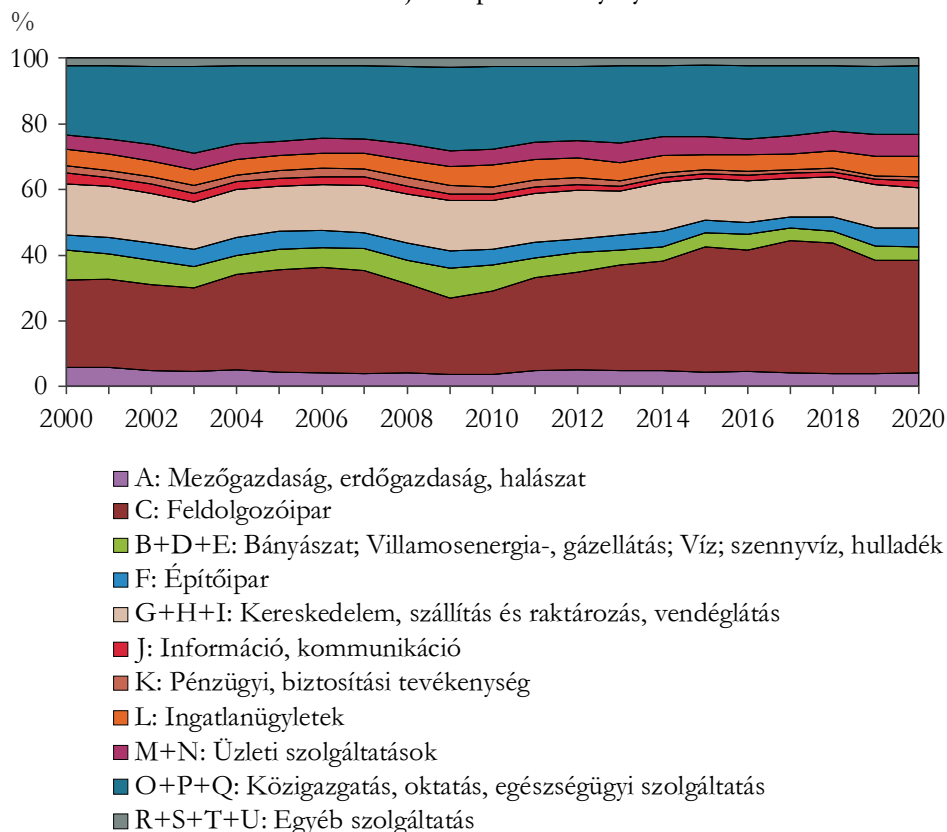
A vármegye gazdasági szerkezetének vizsgálatával is jól követhetők (5. ábra) a különböző fellendülési és válságidőszakok, illetve a vármegyei növekedést okozó feldolgozóipar arányának emelkedése a megtermelt bruttó hozzáadott értékből. A

2000-es évek elején a fellendülés annak a 2003-ban elkezdődő újraiparosítási folyamatnak köszönhető, amelynek során olyan új gépipari, exportorientált, magasabb hozzáadott értéket képviselő ágazatok jelentek meg, vagy indultak bővülésnek, mint a járműipar (Delco Remy Hungary Felújító Kft., Robert Bosch Energy and Body Systems Kft.; betelepülésekor Takata Safety Systems Hungary Kft., jelenleg Joyson Safety Systems Hungary Kft.), szerszámgyártás (Robert Bosch Energy and Body Systems Kft.) és az elektronikai ipar (Shinwa Magyarország Precíziós Kft., Jabil Circuit Magyarország Kft.) (Barta et al. 2008). Ezen iparágak főként a gazdasági karakter átalakulását szolgálták, kihasználva legfőképpen a vármegyeszékhely, Miskolc és Tiszaújváros nyújtotta adókedvezményeket, a kiépített infrastruktúrát, az olcsó, de képzett munkaerő adta lehetőségeket (Józsa 2014).

5. ábra

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében előállított, a nemzeti számlák alapján számolt bruttó hozzáadott érték ágazatonkénti alakulása

Changes in the gross value added calculated from national accounts produced in Borsod-Abaúj-Zemplén county by sectors

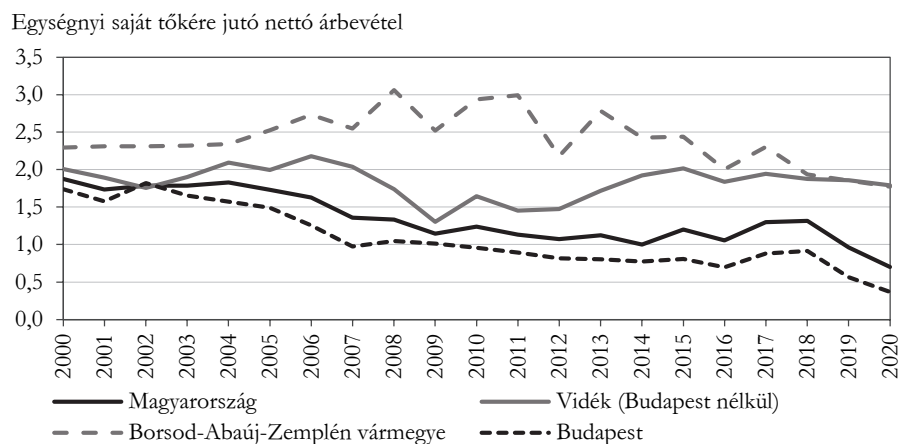

Adatforrás: [1].

A vállalkozói ökoszisztémát jellemző tőkehatékonyság, vagyis a saját tőke forgási sebessége⁶ (Pap 2009) csak 2018-ban süllyedt 2 alá⁷ a vármegyében, és a válság idején is kedvezőbb maradt, mint az országos vagy a vidéki átlag (6. ábra). Vagyis megállapítható, hogy 2018-ig a vármegyei vállalkozások összesített eredményei alapján számolt tőkehatékonyság nemcsak az országos, vidéki és budapesti átlagokhoz, de a szakirodalomban kívánatosnak tartott (Tóth-Pajor-Farkas 2017) 2 küszöbértékhez képest is kifejezetten jónak számított, ami egyfajta növekedési potenciálra utal. A tőkehatékonyság 2008. évi gazdasági világválságot követő megugrása a nettó árbevétel növekedésével és a saját tőke – 2011-ig tartó – egyidejű csökkenésével magyarázható (7. ábra). A tőkehatékonyság 2015 utáni csökkenését a saját tőke árbevétel meghaladó növekedése okozta, míg a 2018. évi csökkenés mögött – véleményem szerint – kevésbé az újraparosítási hullám kifulladására, mint inkább a magas tőkehatékonyságú vállalkozások IFRS adózásra történő átállása húzódik meg (4. táblázat). Ami meglepő, hogy ugyan Budapesten magas a vállalkozói aktivitás, ugyanakkor a magas tőkehatékonysággal működő vállalatok aránya alacsony (Reszegi-Juhász 2016), sőt a startupok – így a kockázati tőkebefektetések – növekvő arányával párhuzamosan egyre csökken is (Tóth-Pajor-Farkas 2017). Így bár Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 2018 előtti tőkehatékonysági mutatói – a szakirodalom megállapításai alapján – egy további növekedésre képes vállalkozói ökoszisztémára engednek következtetni, ugyanakkor ez további vizsgálatokat igényelne, hogy egészen pontosan mi állt ennek a hátterében, melyek voltak a meghatározó cégek és ágazatok.

6. ábra

A tao-vállalkozások tőkehatékonyságának alakulása Changes in the capital efficiency of TAO enterprises

⁶ Azt mutatja meg, hogy a saját tőke hányszor térül meg az árbevételben az adott évben.

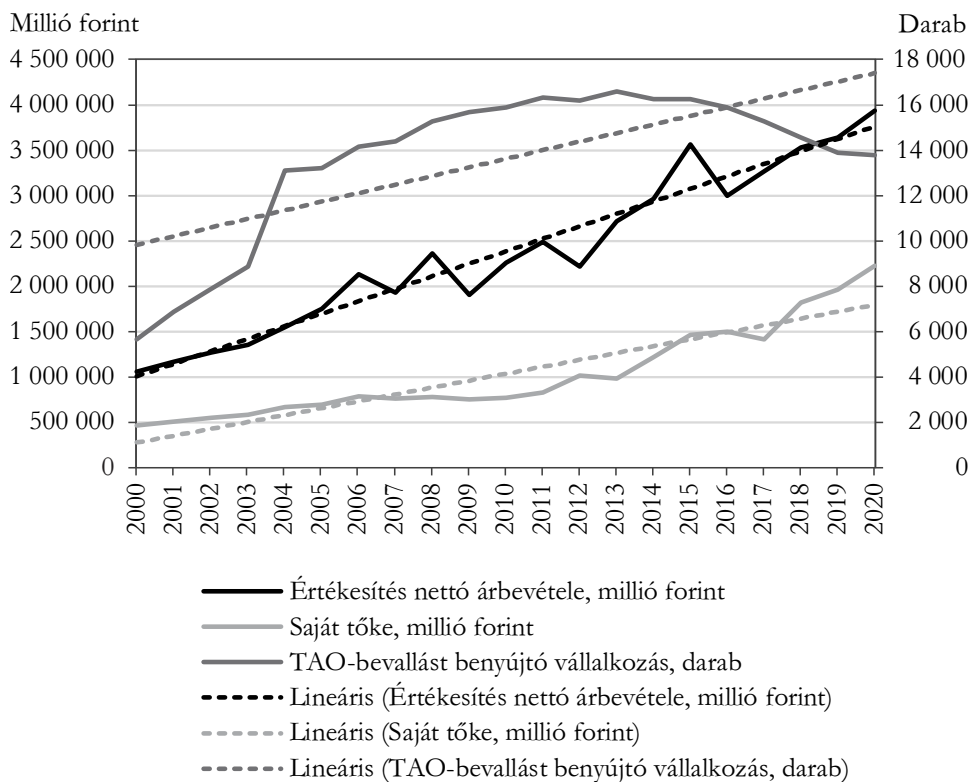
⁷ A vállalat tőkefelhasználása akkor számít hatékonynak, ha az egységnyi tőkére jutó nettó árbevétel értéke 1 felett van (Ben Mohamed et al. 2013).

Az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték ugyan azt mutatta, hogy a 2008. évi gazdasági világválság nagyobb mértékben érintette a vármegye tao hatálya alá tartozó vállalkozásait mint más térségeket, ugyanakkor a tőkehatékonyság kedvezően alakult, amelynek háttérében az áll, hogy sokkal nagyobb mértékben csökkent az egy vállalkozásra jutó saját tőke, mint az egy vállalkozásra jutó nettó árbevétel (7. ábra). Vagyis a vállalkozások a tőkekivonással párhuzamosan a válság hatására a meglévő tőkét sokkal hatékonyabban használták fel, még a csökkenő bruttó hozzáadott érték mellett is.

7. ábra

A tőkehatékonyság összetevőinek és a vállalkozások számának alakulása

Changes in the components of capital efficiency and the number of enterprises

Adatforrás: [2].

A gazdasági erőt meghatározó tényezők vármegyén belüli egyenlőtlenségeinek változása

A váltomozgás-elmélet értelmében a vizsgált időszakban a 2011-ben indult IV. és az V. növekedési szakaszban a vármegyében a területi egyenlőtlenségeknek növekedni-

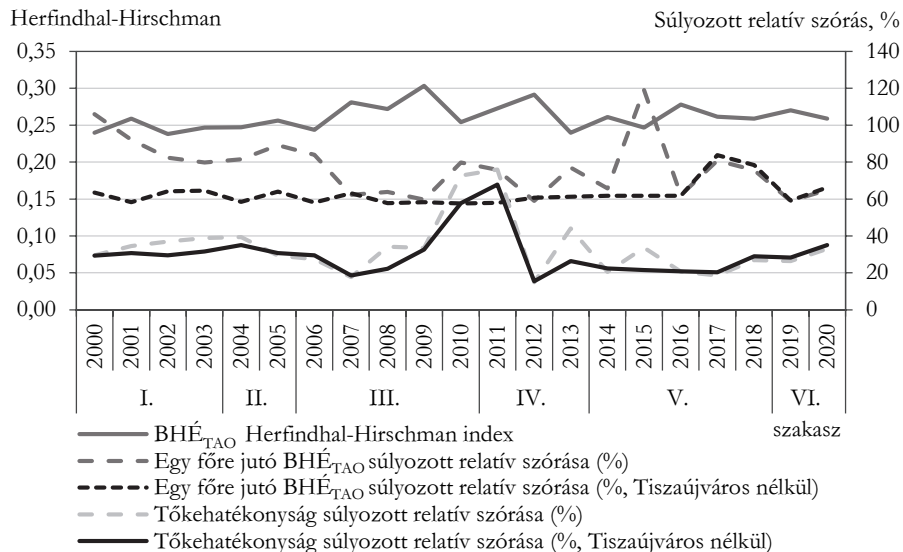
ük kellett volna, így a változmozgás-elmélet tesztelése érdekében a felzárkózás hátterében meghúzódó vármegyén belüli egyenlőtlenségek változását az egy főre jutó $BH\dot{E}_{TAO}$ súlyozott relatív szórásával mértem. A következőkben annak járok utána, hogy a vármegyében az előző fejezetben feltárt reálkonvergencia milyen mértékű vármegyén belüli járási szinten mért egyenlőtlenségek mellett valósult meg.

A vármegye gazdasági folyamatait a lakosság csaknem felét⁸ magában foglaló Miskolci, Kazincbarcikai és Tiszaújvárosi járások határozták meg, amelyek 2000-ben a $BH\dot{E}_{TAO}$ 80,4, a vállalkozásoknak pedig a 71%-át koncentrálták. A $BH\dot{E}_{TAO}$ koncentrációja (Herfindhal-Hirschman index) alapján mért vármegyei polarizáció (8. ábra) csak a 2008. évi gazdasági világválság idején növekedett, míg az azt követő gazdasági fellendüléssel visszarendeződött a 2000-es évek eleji szintre. 2015-ről 2020-ra a Tiszaújvárosi járásban látszólag jelentősen csökkent a $BH\dot{E}_{TAO}$ koncentrációja (9. ábra), amely mögött valószínűleg az IFRS adózási formára történő áttérés áll, amelyet fontos szem előtt tartani a 2015 utáni időszakra történő következtetések levonása során.

8. ábra

A gazdasági erő belső egyenlőtlenségeinek vizsgálata szigma-konvergenciával Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye járásai esetén

Examination of internal inequalities of the economic power with sigma-convergence in the case of the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county

Adatforrások: [1, 2].

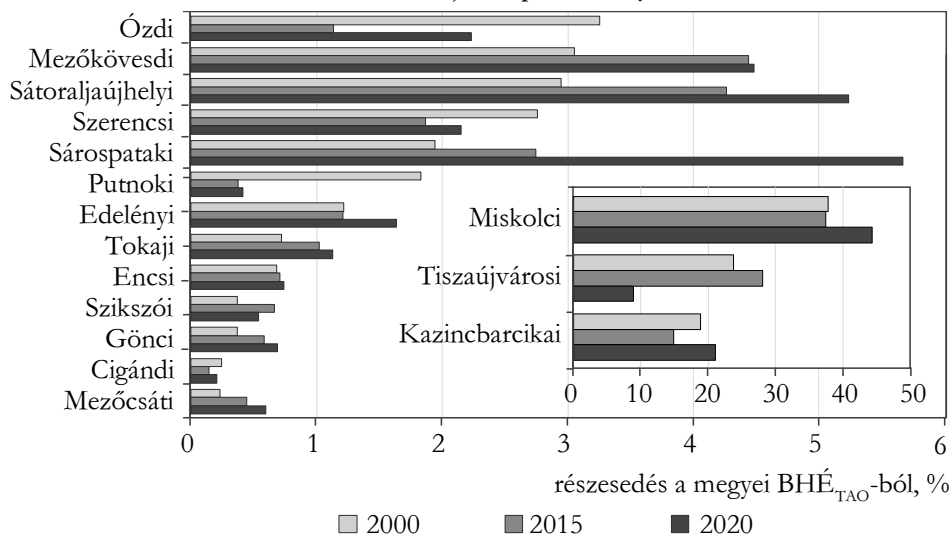
⁸ A Miskolci járás a vármegye lakosságának 35, a Kazincbarcikai 10, míg a Tiszaújvárosi 4,6%-át koncentrálna.

A vizsgált időszakban az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték alapján a Tiszaújvárosi járás nélkül számolt – súlyozott relatív szórással mért – belső egyenlőtlenségek szinte alig változtak 2016-ig, vagyis a belső egyenlőtlenségek változását a Tiszaújvárosi járás, azon belül is Tiszaújváros ingadozásai határozták meg, amely azt is jelenti, hogy a különböző fellendülési és válságidőszakokban nem nőttek, de nem is csökkentek a vármegyén belüli egyenlőtlenségek az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték alapján a Tiszaújvárosi járáson kívüli térben, vagyis a vármegye periferikus járásai nem szakadtak le nagyobb mértékben a gazdasági teljesítményt meghatározó járásoktól.

A tőkehatékonyság korábban kimutatott, a 2008. évi gazdasági világválságot kísérő javulása során jelentősen növekedett a járások közötti belső egyenlőtlenség (8. ábra), melynek háttérében a Kazincbarcikai, az Ózdi és a Tiszaújvárosi járások tőkehatékonysági mutatóinak hirtelen növekedése állt. Érdekes, hogy a Gönci járás tőkehatékonysági mutatói a vizsgált időszakban csak egy évben csökkentek 3 alá, míg az időszakos átlag 4,6 volt. Az Ózdi járásban is 3,5 volt az átlag, és csak 8 évben nem érte el a 3-at. Megállapítható, hogy egy-két gazdaságilag kedvezőtlenebb pozíciójú járásban a viszonylag kisebb saját tőkével rendelkező cégek azt hatékonyabban forgatták meg.

9. ábra

A BHÉ_{TAO}-hoz történő hozzájárulás alakulása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye járásaiban
Changes in the contribution to GVA_{TAO} in the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county

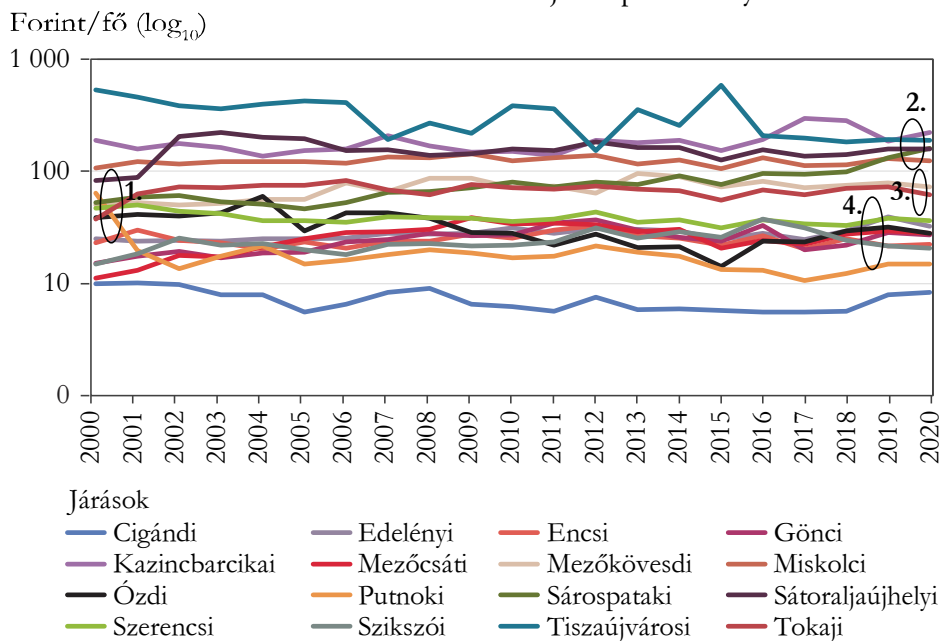
Adatforrás: [2].

Az egyes járások gazdasági teljesítményének logaritmusos skálán mért változásából (10. ábra) megállapítható, hogy a 2000-es évek eleji mintázat bizonyos szempontból jelentős mértékben átalakult. Az akkor határozottan kirajzolódó 1. klubba tartozó járások közül a Sárospataki elindult az élbolyhoz tartozó járások irányába, hogy a vizsgált időszak végére megközelítse a 2. klubba tartozó járásokat. A kezdetben szintén az 1. klubba tartozó Tokaji és Mezőkövesdi járások az időszak végére egy önálló 3. klubba rendeződtek, amely stagnáló fejlődési útjuknak köszönhető, míg az 1. klub egy részének teljesítménye számottevően romlott (Szerencsi, Ózdi), és összeért a javuló teljesítményű, de vármegyei összehasonlításban még mindig alacsony mutatókkal rendelkező társadalmi-gazdasági szempontból jelentős problémákkal küzdő járásokkal (Gönci, Szikszói, Mezőcsáti). Az időszak legnagyobb vesztese az Ózdi és a Putnoki járás, míg az Encsi és az Edelényi járás ugyan nem rontott, de jelentősen nem is javított a teljesítményén. Ugyanakkor a 10. ábrán is megmutatkozik a Tiszaújvárosi járás teljesítményének 2016 utáni jelentős romlása, ami azonban az az IFRS-re történő átállás következménye, vagyis annak, hogy meghatározó vállalatok kerültek ki az adatbázisból.

10. ábra

Az egy főre jutó $BH\dot{E}_{TAO}$ logaritmizált skálán mért alakulása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye egyes járaisaiban

Changes in GVA_{TAO} per capita measured on a logarithmic scale
in the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county

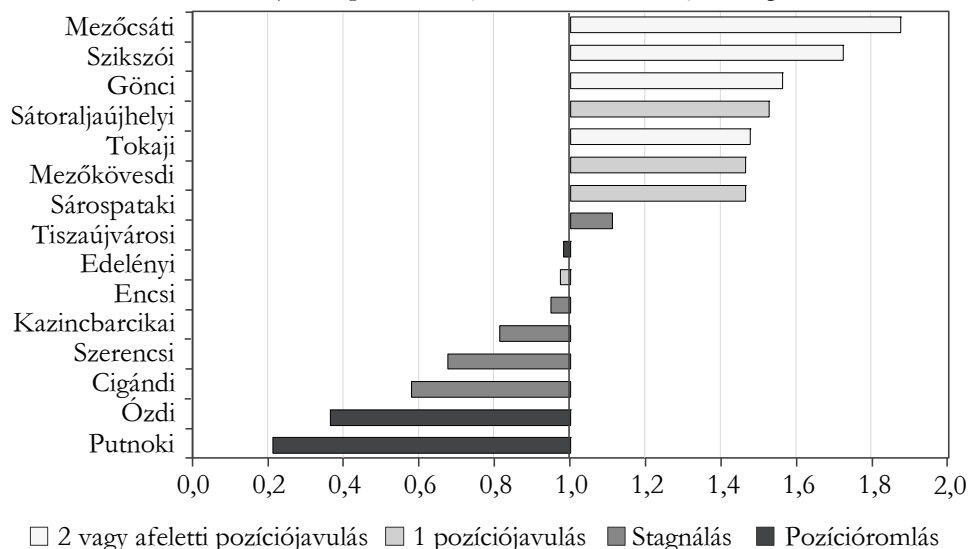
Adatforrások: [1, 2].

Az adatbázis használhatóságát – mint említettük – behatárolja az IFRS-re történő átállás, ezért annak megállapításához, hogy egymáshoz képest hogyan változott a különböző járások pozíciója, érdemes az utolsó IFRS nélküli évet, 2015-öt összevetni a kiinduló feltételekkel. Ha 2015-ig követjük nyomon a gazdasági teljesítmény változását, akkor megállapítható, hogy a vármegyei rátát meghaladó mértékben 8 járás növekedett az egy főre jutó $BH\dot{E}_{TAO}$ alapján (11. ábra).

11. ábra

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye járásainak a vármegyei átlaghoz viszonyított 2015 és 2020 közötti növekedési üteme és pozícióváltozása az egy főre jutó $BH\dot{E}_{TAO}$ alapján (Vármegyei átlag=1,0)

The growth rate based on the county average of the GVA_{TAO} per capita of Borsod-Abaúj-Zemplén county's districts (County average=1.0)

□ 2 vagy afeletti pozíciójavulás □ 1 pozíciójavulás ■ Stagnálás ■ Pozícióromlás
 Megjegyzés: a sávok szélessége a növekedési rátát, a színe pedig a vármegyei rangsor szerinti pozíció 2015 és 2020 közötti változását mutatja.
 Adatforrások: [1, 2].

A gazdaságilag legerősebb járások pozíciójának változatlansága nem meglepő, inkább néhány periférikus járás pozíciójának jelentős és a vármegyei átlagot meghaladó javulása figyelemre méltó (lásd 10. ábra). Ugyanakkor a növekedéshez e periférikus járások hozzájárulása továbbra is elhanyagolható (Internetes melléklet M2. táblázat), hiszen a 2000 és 2015 közötti növekedés 80,4%-át a Miskolci (37,3%), a Tiszaújvárosi (29,6%) és Kazincbarcikai (13,5%) járások adták. Az egyes járások vármegyei növekedéshez történő hozzájárulásáról megállapítható, hogy míg a Miskolci járásé egy-két év kivételével végig meghatározó maradt, addig a Tiszaújvárosi és a Kazincbarcikai járásoké jelentős éves eltéréseket mutatott, ugyanakkor a vizsgált időszakban e három járás vármegyei növekedési folyamatokhoz való hozzájárulásának mediánja 78,1, átlaga pedig 86,5% volt.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye külpiaai beágyazottságának és kitettségeinek változása

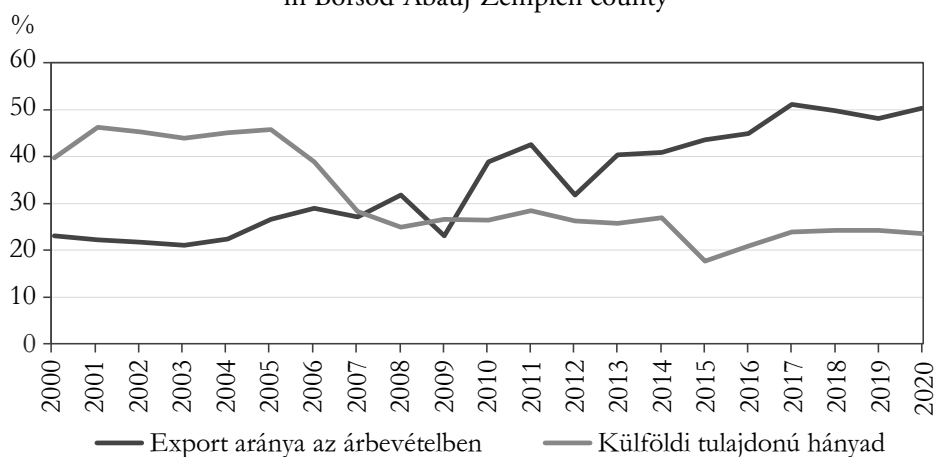
A kettős könyvvitelű vállalkozói kör bővülése mellett a vármegyében a külföldi működőtőke aránya jelentős mértékben csökkent 2000 és 2020 között (12. ábra), ami csak részben magyarázható a külföldi jegyzett tőke volumenének csökkenésével (30 százalékpontos), míg sokkal inkább azzal, hogy a hazai jegyzett tőke az időszak végére a kétszeresére nőtt (13. ábra), ami meglepő annak fényében, hogy a vármegyei fellendülésben az újraiparosítási folyamatokban szerepet játszó külföldi érdekeltségű vállalatok megjelenésével a külföldi tőke arányának emelkedésére számíthatunk. Vagyis elképzelhető, hogy a beérkező külföldi tőke kellő mértékű indukciós hatást fejtett ki a helyi vállalkozói ökoszisztémára, azonban ennek bizonyítása további kutatásokat igényel.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszakban arányaiban csökkent a külföldi tulajdoni hányad, amely a vármegyei gazdasági sérülékenység csökkenésének irányába hatott, azonban tekintettel arra, hogy a fő foglalkoztatók és az újraiparosítás főszereplői elsősorban a külföldi érdekeltségű vállalatok, ezért vármegyei szinten nem számolhatunk a függőség valódi csökkenésével. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a külföldi érdekeltségű foglalkoztatók egyre nagyobb számú megjelenése azáltal csökkenti a munkavállalók függőségét és kiszolgáltatottságát, hogy az egyik vállalatnál történő leépítés, vagy a munkafeltételek kedvezőtlené válása esetén kedvezőbbek a munkahelyváltás feltételei a hasonló kvalitásokat igénylő termelési folyamatok koncentrálódásának következtében (www.portfolio.hu 2018).

12. ábra

A gazdasági beágyazottságot és kitettséget meghatározó tényezők alakulása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében

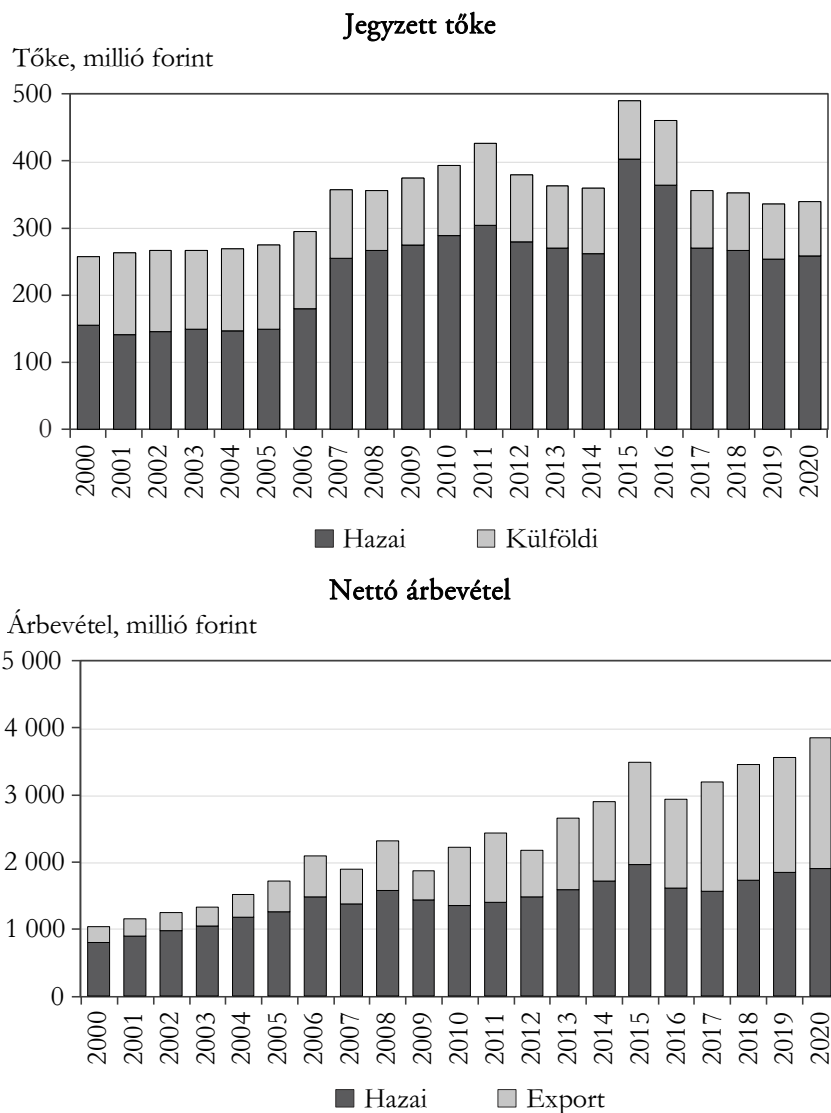
Changes in economic embeddedness and exposure determining factors in Borsod-Abaúj-Zemplén county

Adatforrás: [2].

13. ábra

A hazai és a külföldi jegyzett tőke, valamint a hazai és az exportértékesítésből származó árbevétel volumenének alakulása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében
 Changes in the volume of domestic and foreign registered capital and sales revenue from domestic and export sales in Borsod-Abaúj-Zemplén county

Adatforrás: [2].

A vármegyében a 2010-es években a külföldi tőke körülbelül 80%-a az energiaiparban (lásd volt ÉMÁSZ, ma ELMŰ–ÉMÁSZ, vagy az amerikai érdekeltségű AES

Borsodi Energetikai Kft.), illetve a gép- és vegyiparban jelent meg. A vármegyében a külföldi tőkére jellemző, hogy a privatizációkor nem pótlólagos tőkebefektetésként kerültek a vármegyébe, hanem a meglévő kedvező jövedelempozíciójú és jelentős piaci részesedéssel rendelkező társaságokat vásárolták fel főként az energiaiparban, az élelmiszeriparban, a vegyiparban, illetve a kohászatban (BOKIK 2010). Míg a külföldi tulajdon a gépiparban, a vegyiparban és a fémfeldolgozásban 2020-ra meghaladta a 75, a textiliparban a 60%-ot, addig az élelmiszeriparban a jegyzett tőke harmadát, a mezőgazdaságban, az egyéb feldolgozóiparban, valamint a szállítás és raktározás területén az ötödét tette ki (BOKIK 2021).

A külföldi tulajdoni hányad csökkenésével párhuzamosan viszont – és azt jelentősen meghaladó mértékben – emelkedett az export aránya a teljes árbevételben (12. ábra), ami volumenében is jelentős mértékben nőtt (13. ábra), ezáltal növelve a vármegyei külpiazi beágyazottságot és válságállóságot, hiszen az exportáló vállalatok általában válságállóbbak, amely az aszimmetrikus kétoldalú, kölcsönös függőség kialakulásának ellenében hat. Az exportban ugyan a vállalaton belüli árumozgás is megjelenik, ami a külföldi érdekeltségű cégek esetén felülreprezentálhatja a a világpiaci versenyben is valóban megjelenő árumennyiséget (Nagy–Nagy 2008), azonban a vármegye külföldi érdekeltségű vállalatai, mint a Jabil Circuit Magyarország Kft., vagy a Delco Remy Hungary Felújító Kft. főként megrendelésre gyártanak, a Robert Bosch Energy and Body Systems Kft.-nél megjelenik mind a vállalaton belüli, mind a közvetlen piacra történő termelés.

A külföldiműködőtőke-befektetések által hajtott modernizációs és szerkezet átalakulási folyamat elsősorban Miskolcra koncentrálódott (Internetes melléklet M3. ábra) – amihez a város kedvező telepítő tényezői (központi elhelyezkedés és szerepkör, munkaerő-koncentráció, tudásbázis, autópálya közelsége) nagyban hozzájárultak –, Ózd és Kazincbarcika szerkezetátalakulása kisebb volumenű (Halász 2018), míg Tiszaujvárosban a várost meghatározó vegyipari karaktert⁹ a vármegyei TOP100-ban a BorsodChem Zrt.-vel és a MOL Petrolkémia Zrt.-vel az első helyért versengő elektronikai termékeket előállító Jabil Circuit Magyarország Kft. oldja (BOKIK 2011).

E változások a vármegye ipari térségeit dinamizálták elsősorban, főként e térségek hozzáadott értéke határozta meg a vármegyei felzárkózást, amelynek a váltómozgás-elmélet értelmében a periferikus térségek leszakadását, a belső egyenlőtlen-ségek, a polarizáció növekedését kellett volna okoznia, különösen a felzárkózás V., gyorsuló szakaszában. A felzárkózás válságot követő IV. szakasza első ránézésre a válság utáni természetes helyreállásnak tűnik, azonban ha figyelembe vesszük, hogy ebben az időszakban is újabb bővítések (2010: Robert Bosch Energy and Body Systems Kft. gyártóegység-bővítés; 2011: Wanhua Industrial Group megvásárolja a BorsodChem Zrt.-t) valósultak meg, akkor már ez az időszak a vármegyei felzárkó-

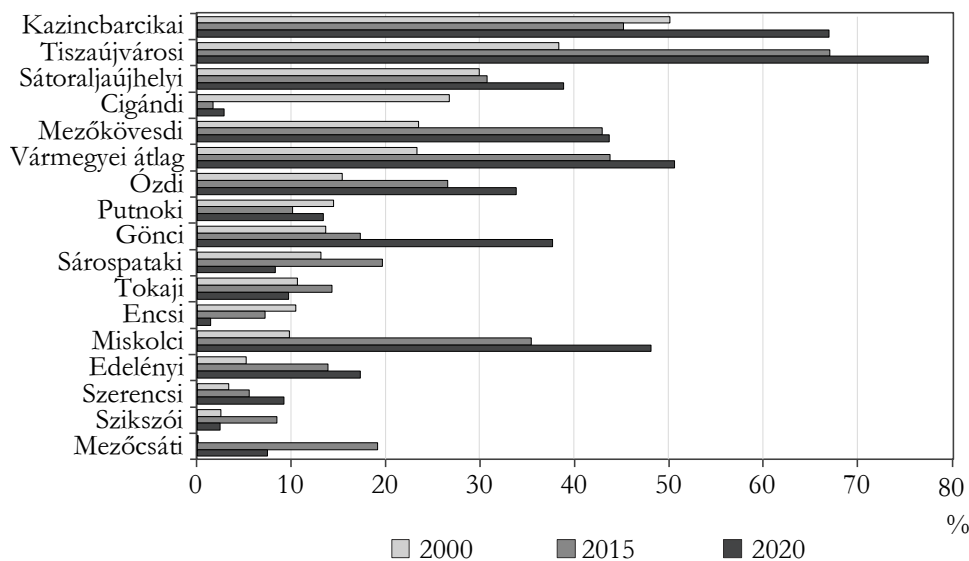
⁹ A Jabil Circuit Magyarország Kft. árbevétele 2014 és 2018 között közel hasonlóan alakult a MOL Petrolkémiai Zrt.-hez képest, azonban a vállalatok által elkönyvelt éves profitban nagyságrendi különbségek vannak, az Emerging Markets Information Service (EMIS) adatai alapján.

zási folyamat első lépcsőjének tekinthető. A V. szakaszban érkező befektetések újabb gyárak betelepülését (például a japán és a német érdekeltségű 25 autógyár számára légszákókat gyártó innovatív, a helyi szakemberképzésbe is bekapcsolódó Takata Safety Systems Hungary Kft. [jelenleg Joyson Safety Systems Hungary Kft.] 2014. évi betelepülése Miskolcra), illetve a meglévő kapacitások bővülését eredményezték. A felsorolt nagyobb vállalkozások és foglalkoztatók mellett a jármű- és gépiparhoz kapcsolódó legkülönbözőbb vállalkozások (gázturbina- és gázmotorok gyártása, drótygyártás, akkumulátorgyártás, műhold alkatrészek) települtek be a vármegyeszékhelyre, amelyek elsősorban az iparüzési adóból származó helyi adóbevételek és a bérversenyen¹⁰ keresztül pozitívan hatnak Miskolc és környéke lakosságának életlehetőségeire (portfolio.hu 2018).

14. ábra

Az exportértékesítésből származó árbevétel arányának alakulása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye járásában

Changes in the ratio of sales revenue from export sales in the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county

Adatforrás: [2].

A nettó árbevételben a legnagyobb exportot mind volumenében, mind arányában a vármegye gazdaságilag vezető járásai (Miskolci, Tiszaújvárosi, Kazincbarcikai) realizálták (Internetes melléklet M2. ábra), de jelentős a külpiazi beágyazottsága a Mezőkövesdi, a Sátoraljaújhelyi és a Gönci járások vállalkozásainak is (14. ábra).

¹⁰ Csak a járműipar 7500 embert foglalkoztatott a vármegyében 2017-ben (portfolio.hu 2018).

A külpiazi beágyazottság növekedése ugyanakkor nem feltétlenül járt együtt e járá-
sokban a külföldi működőtőke arányának növekedésével (kivéve 2017 után a Ka-
zincbarcikai járás) (15. ábra).

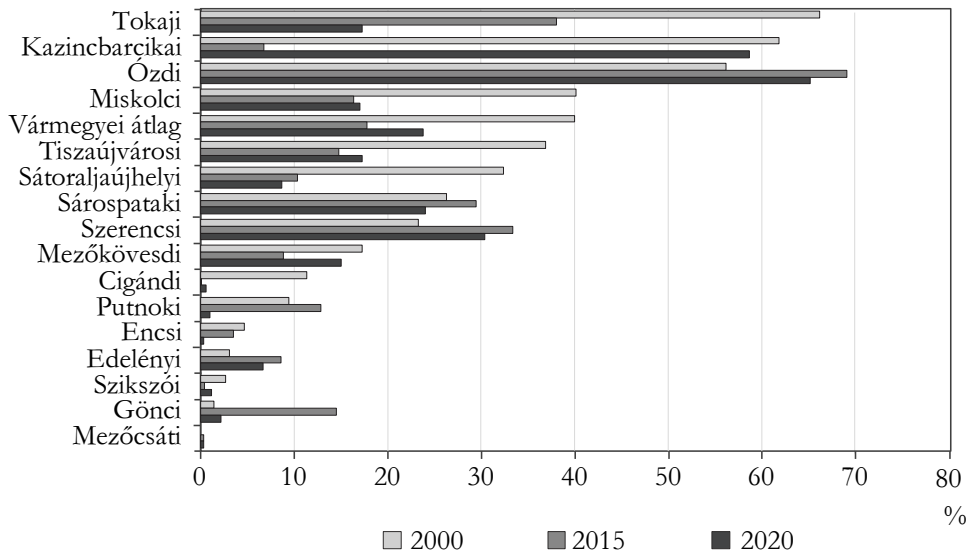
A Gönci és a Mezőkövesdi járások külpiazi beágyazottságának növekedésében a
járás legnagyobb népességszámú településeinek Abaujszántónak és Mezőkövesdnek
volt meghatározó szerepe. Az export arányának növekedése a nettó árbevételben a
vizsgált időszakban Abaujszántó esetén 53,1, míg Mezőkövesd esetén 23,9 százalé-
pontos volt. E települések a vármegyei exportárbevétel 0,96 (Abaujszántó) és 3,02
(Mezőkövesd), míg a járási 97,1 (Abaujszántó) és 98,8%-át (Mezőkövesd) kon-
centrálták 2020-ban ([Internetes melléklet M3. táblázat](#)). A Sátoraljaújhelyi járásban ugyan
a székhelytelepülés exportárbevételének aránya 6,4 százalékponttal növekedett, ami
2020-ban a járás exportból származó árbevételének 83,7%-át jelentette, ugyanakkor
a járási exportárbevétel arányának növekedéséhez új belépőként Füzér település
járult hozzá, amely az időszak végén a járási exportárbevétel 12,6%-át koncentrált,
míg a vizsgált időszak elején és 2015-ben is zérus volt a részesedése. A járásban a
harmadik legtöbb exportárbevételt koncentráló (3,4%) Pálháza 2015-ben kezdett
csak el exportra termelni, míg Hollóháza exportárbevétele nem számottevő.

15. ábra

A külföldi tulajdoni hányad alakulása

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye járásaiban

Changes in the share of foreign ownership of the registered capital
in the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county

Adatforrás: [2].

Ugyan a másik két járásban is voltak új belépők, de míg a Mezőkövesdi járásban e települések részesedése (Borsodgeszt, Borsodivánka, Egerlövő, Szentistván, Szomolya, Tard és Tibolddaróc) nemcsak egyenként, hanem összességében is elhanyagolható, addig 2015-ben a Gönci járás exportárbevételének 36,5%-át a 2000-hez képest új belépőnek számító Boldogkőváralja (15,4%) és Göncruszka (21,1%) koncentráta (Abaújszántó részesedése ekkor 46,8%). Abaújszántó 2020-as kedvező pozíciója nemcsak Boldogkőváralja és Göncruszka exportból származó nettó árbevételének abszolút csökkenésével, hanem Abaújszántó exportárbevételének megötszöröződésével is magyarázható. 2020 Göncruszka esetén rendhagyó évnek számított, hiszen a településen 2010 óta számottevő volt az exportárbevétel, az csak a Covid-19-es válság hatására esett vissza. A településen a mezőgazdasági és az élelmiszeripari ágazat a meghatározó.

Összefoglalás

A tanulmány Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye gazdaságipozíció-javulásának hátterét vizsgálja 2000 és 2020 között, a vármegyei kettős könyvvitelű vállalkozások mérlegadatainak tükrében, a váltómozgás-elmélet gondolatiságát felhasználva (Kertész 2014), választ keresve a következő kérdésekre: mely területi egységek határozták meg legnagyobb mértékben a vármegyei reálkonvergencia-folyamatokat, hogyan változtak a felzárkózás során a belső egyenlőtlenségek, valamint mindez milyen szerkezeti változások mellett ment végbe, vagyis hogyan változtak a vármegye gazdasági függőségét hosszú távon befolyásoló tényezők?

A tanulmányban a szakirodalmi előzményekre támaszkodva alakítottam ki a függőség jellemzésére használt fogalmi keretet, és határoztam meg az elemzés során alkalmazott indikátorokat. A függőséget a gazdasági erő növekedése (egy főre jutó bruttó hozzáadott érték), a külpiazi beágyazottság (export aránya a nettó árbevételben) és a gazdaság sérülékenysége (külföldi működőtőke aránya) szempontjából értékeltem.

A felállított értelmezési keretben az eredmények alapján összességében megállapítható, hogy a vármegyében a növekedéshez a nemzetgazdasági jelentőségű, a vármegye centrumtárségeinek számító Tiszaújvárosi, Miskolci és Kazincbarcikai járások járultak hozzá, amelyek a népesség 50, a vállalkozások 71, valamint a társaságiadó-bevallást készítő kettős könyvvitelű vállalkozások bruttó hozzáadott értékének (BHÉ_{TAO}) 80,4%-át koncentrálták. E járások adták a vármegye teljes növekedésének több mint 70, sőt egyes években a 80%-át.

2000 és 2020 között a járások egyenlőtlensége nőtt a vármegye gazdasági pozíciójának javulása során – vagyis érvényesült a váltómozgás-elmélet –, azonban azt csupán a Tiszaújvárosi járás eredménymutatói okozták, míg a vármegye többi centrumtárségének számító Miskolci és Kazincbarcikai járások, valamint a perifériák között nem változtak lényegesen az egyenlőtlenségek. A vizsgált időszak végére

ugyanakkor megfigyelhető a járások egyfajta határozott klubosodása, amely során egyrészt a centrumtérségekhez felzárkózó Sárospataki és Sátoraljajuhelyi járások kerültek egy klubba. Másrészt, külön klubot alkotnak a vizsgált időszakban pozíciójukat megőrző, enyhén javuló gazdasági mutatókkal rendelkező járások (Tokaji és Mezőkövesdi). Harmadrészt, a járások egy harmadik klubja néhány, a 2000-es évek elején jellegzetesen periferikus járás (Gönci, Mezőcsáti, Szikszói) pozíciójavulása, valamint néhány közepesen teljesítő járás (Ózdi, Putnoki, Szerencsi) pozícióromlása révén alakult ki.

A vizsgált időszakban a vármegye – mint vegy- és gépipari hagyományokkal, valamint ahhoz kapcsolódó tudásbázissal (egyetem) rendelkező kapitalista periféria – az adókedvezmények és az olcsó munkaerő következtében a külföldi (amerikai, német, kínai) befektetők célpontjává vált. Az újraparosítás hajtotta felzárkózás a gépipari szereplők koncentrációjának növekedése révén munkavállalási oldalról ugyan csökkenti a függőséget, de az ágazati egyoldalúság révén növeli a vármegye gazdasági szerkezetének törékenységét. Mindemellett a hazai jegyzett tőke kiemelkedő növekedésének következtében – a beáramló külföldi működőtőke ellenére is – jelentősen csökkent a vármegyében a külföldi működőtőke aránya, míg volumenében alig változott. A vármegye külpiazi nyitottsága igazán a 2008. évi gazdasági világválságot követően nőtt meg jelentősen, amely a gazdasági sérülékenység csökkenésének irányába hatott, hiszen az exportáló vállalatok általában válságállóbbak. Összességében megállapítható, hogy a vármegye gazdasági növekedése – pusztán az export és a külföldi működőtőke adatainak figyelembevételével – a függőség csökkenése mellett valósult meg, ugyanakkor a nagyon egyoldalú gazdasági szerkezet rontja az elért eredmények megítélését.

Internetes melléklet

- M1. ábra Az egy főre jutó $BH\acute{E}_{TAO}$ vármegyei egyenlőtlenségeinek alakulása
Changes in GVA_{TAO} per capita inequalities in county
- M2. ábra A hazai és a külföldi tulajdon volumene a jegyzett tőkéből Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye járásaiban
The volume of domestic and foreign property from the registered capital in the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county
- M3. ábra A hazai és az exportértékesítésből származó árbevétel volumene Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye járásaiban
The volume of sales revenue from domestic and export sales in the districts of Borsod-Abaúj-Zemplén county
- M1. táblázat A különböző indexekkel mért vármegyei egyenlőtlenségek közötti korrelációs együtthatók
Correlation coefficients between county inequalities measured by different indexes
- M2. táblázat A járások hozzájárulása az éves $BH\acute{E}_{TAO}$ növekedéshez Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében
The contribution of districts to the annual GVA_{TAO} increase in Borsod-Abaúj-Zemplén county
- M3. táblázat Az exportárbevétel alakulásának jellemzői néhány kiemelt településen
Characteristics of export sales changes in certain key settlements

IRODALOM

- ANTALÓCZY, K.–BIRIZDÓ, I.–SASS, M. (2022): Local investment promotion in a Hungarian medium-sized town and the implications of the COVID pandemic *Regional Statistics* 12 (1): 27–50. <https://doi.org/10.15196/RS120104>
- BAILEY, D.–PITELIS, C. N.–TOMLINSON, P. R. (2023): Place-based industrial and regional strategy – levelling the playing field *Regional Studies* 57 (6): 977–983. <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2168260>
- BARRO, R. J. (1991): Economic growth in a cross section of countries *The Quarterly Journal of Economics* 106 (2): 407–443. <https://doi.org/10.2307/2937943>
- BARRO, R. J.–SALA-I-MARTIN, X. (1992): Convergence *Journal of Political Economy* 100 (2): 223–251. <https://doi.org/10.1086/261816>
- BARTA, GY.–CZIRFUSZ, M.–KUKELY, GY. (2008): Újraiparosodás a nagyvilágban és Magyarországon *Tér és Társadalom* 22 (4): 1–20. <https://doi.org/10.17649/TET.22.4.1196>
- BAUMOL, W. J. (1986): Productivity growth, convergence, and welfare: What the long-run data show *The American Economic Review* 76 (5): 1072–1085.

- BEN MOHAMED, E.–BACCAR, A.–BOURI, A. (2013): Investment cash flow sensitivity and managerial optimism: A literature review via the classification scheme technique *Review of Finance and Banking* 5 (1): 7–26. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2240827>
- BENEDEK, J.–KOCZISZKY, GY. (2015): Paths of convergence and polarization in the Visegrad-countries. In: THILO, L.–HENN, S.–SGIBNEV, W.–EHRlich, K. (szerk.): *Understanding geographies of polarization and peripheralization – Perspectives from Central and Eastern Europe and beyond* pp. 217–235., Palgrave MacMillan.
- BIRKNER, Z.–MÉSZÁROS, Á.–SZABÓ, I. (2022): Handling regional research, development and innovation (RDI) disparities in Hungary: New measures of university-based innovation ecosystem *Regional Statistics* 12 (4): 27–55. <https://doi.org/10.15196/RS120402>
- BOD, P. Á. (2019): A magyar gazdaságpolitika 1989 és 2019 között *Gazdaság és Pénzügy* 6 (1): 16–38. <https://doi.org/10.33926/GP.2019.1.2>
- CARDOSO, F. (1977): The consumption of dependency theory in the United States *Latin American Research Review* 12 (3): 7–24. <https://doi.org/10.1017/S0023879100030430>
- CSETE, M.–SZABÓ, M. (2014): How the spatial distribution of the Hungarian TOP 500 companies affects regional development: An examination of income generation at subnational scale *Regional Statistics* 4 (1): 40–60. <https://doi.org/10.15196/RS04104>
- CSOMÓS, GY. (2015): The ranking of cities as centres of the Hungarian economy, 1992–2012 *Regional Statistics* 5 (1): 66–85. <https://doi.org/10.15196/RS05104>
- DALL'ERBA, S.–HEWINGS, G. J. D. (2003): *European regional development policies: The trade-off between efficiency-equity revisited* (Discussion Paper REAL 03-T-02), University of Illinois at Urbana-Champaign, Champaign, IL.
- DE DOMINICIS, L. (2014): Inequality and growth in European regions: Towards a place-based approach *Spatial Economic Analysis* 9 (2): 120–141. <https://doi.org/10.1080/17421772.2014.891157>
- DURAN, H. E.–KARAHASAN B. C. (2022): Heterogenous responses to monetary policy regimes: A regional analysis for Turkey, 2009–2019 *Regional Statistics* 12 (4): 56–91. <https://doi.org/10.15196/RS120403>
- DUSEK, T.–KOTOSZ, B. (2016): *Területi statisztika* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EGRI, Z. (2023): Mobilitás és perzisztencia a hazai települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokban, 2012–2019 *Területi Statisztika* 63 (1): 3–37. <https://doi.org/10.15196/TS630101>
- KISS, J. P.–DUSEK, T. (2008): A regionális GDP értelmezésének és használatának problémái *Területi Statisztika* 48 (3): 264–280.
- ELEKES, A. (2011): Kohézió és/vagy növekedés? – A konvergencia és a növekedés regionális dimenziói Magyarországon *Pénzügyi Szemle* 56 (1): 107–123.
- EMAKO, E.–NURU, S.–MENZA, M. (2023): The effect of foreign direct investment on capital accumulation in developing countries *Development Studies Research* 10 (1): 2220580. <https://doi.org/10.1080/21665095.2023.2220580>

- FARKAS, M. B. (2018): *A társadalmi-gazdasági fejlődés elméleti és módszertani kérdései a 20. század második felében* [Doktori disszertáció, kézirat] Eötvös Loránd Tudományegyetem, TTK, Földtudományi Doktori Iskola, Földrajz-Meteorológia Program, Budapest.
- G. FEKETE, É. (2008): A fejlődés és versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In: LENGYEL, I.–LUKOVICS, M. (szerk.): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében* pp. 130–152., JATEPress, Szeged.
- G. FEKETE, É. (2013): Az aprófalvak gazdasági megújulásának lehetőségei. In: KOVÁCS, K.–VÁRADI, M. M. (szerk.): *Hátrányban vidéken* pp. 352–363., Argumentum Kiadó, Budapest.
- GAJZÁGÓ, É. J.–GAJZÁGÓ, G. (2019): Az innováció finanszírozásának lokális vetülete *Területi Statisztika* 59 (1): 69–96. <https://doi.org/10.15196/TS590104>
- GÁSPÁR, A. (2016): *Reál-konvergenciafolyamatok mérése és értelmezése a közgazdaságtudományban* [Doktori disszertáció, kézirat] Debreceni Egyetem, Közgazdaságtudományi Doktori Iskola, Debrecen.
- GAZIOGLOU, S.–MCCAUSLAND, W. D. (2002): The costs of inward direct foreign investment to developing countries *Applied Economics Letters* 9 (8): 505–510. <https://doi.org/10.1080/13504850110098951>
- GYURIS, F. (2011): A Williamson-hipotézis. Egy koncepció tartalma, kritikája és utóélete *Tér és Társadalom* 25 (2): 3–28. <https://doi.org/10.17649/TET.25.2.1811>
- GYURIS, F. (2014): *The Political Discourse of Spatial Disparities* Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-01508-8>
- HALÁSZ, L. (2018): *Városfejlesztési pályák és válságkezelési alternatívák. Miskolc, Ózd és Kazincbarcika rendszerváltozás utáni társadalmi, gazdasági és térszerkezeti átalakulása* [Doktori disszertáció, kézirat] ELTE TTK, Földtudományi Doktori Iskola, Földrajz – Meteorológia Program.
- HASSINK, R. (2010): Regional resilience: A promising concept to explain differences in regional economic adaptability? *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 3 (1): 45–58. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsp033>
- HORBULÁK, ZS. (2019): A szlovákiai gépjárműgyártás helyzete és kihívásai *Területi Statisztika* 59 (3): 328–348. <https://doi.org/10.15196/TS590304>
- HORNER, R. (2017): Beyond facilitator? State roles in global value chains and global production networks *Geography Compass* 11 (2): e12307. <https://doi.org/10.1111/gec3.12307>
- JÓZSA, V. (2014): A Robert Bosch csoport miskolci letelepedése és beágyazódásának folyamata *Tér és Társadalom* 28 (2): 199–213. <https://doi.org/10.17649/TET.28.2.2616>
- KATONA, T. (2014): A területi felzárkózás dilemmái. In: LUKOVICS, M.–ZUTI, B. (szerk.): *A területi fejlődés dilemmái* pp. 15–26., SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged.
- KERTÉSZ, K. (2003): *Felzárkóznak-e a kevésbé fejlett országok az Európai Unióban...?* (Vélemény No. 5., p. 12.), ICEG Európai Központ.
- KERTÉSZ, K. (2004): A nemzeti és a regionális felzárkózás váltómozgása az EU-országokban és Magyarországon *Külgazdaság* 48: 65–76.
- KERTÉSZ, K. (2014): A nemzetgazdasági és a regionális konvergencia mérése az EU-ban *Közgazdasági Szemle* 61 (12): 1447–1462.

- KÉZAI, P. K.–RECHNITZER, J. (2023): Performance of enterprises in cultural and creative industries in large Hungarian cities between 2008 and 2018 *Regional Statistics* 13 (1): 167–198. <https://doi.org/10.15196/RS130108>
- KINCSES, Á.–TÓTH, G.–JENEINÉ GERŐ, H. E. (2022): A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások (kkv-k) területi, versenyképességi elemzése, 2008–2020 *Területi Statisztika* 62 (4): 456–477. <https://doi.org/10.15196/TS620404>
- KIREYEVA, A. A.–VASA, L.–NURLANOVA, N. K.–WAN, L. J.–MOLDABEKOVA A. (2023): Factors causing depopulation of vulnerable regions: Evidence from Kazakhstan, 2009–2019 *Regional Statistics* 13 (3): 559–580. <https://doi.org/10.15196/RS130308>
- KOTOSZ, B. (2016): A konvergencia területisége és lokális szintű mérése: elméleti áttekintés *Területi Statisztika* 56 (2): 139–157. <https://doi.org/10.15196/TS560203>
- KRUGMAN, P. (1991): Increasing returns and economic geography *Journal of Political Economy* 99 (3): 483–499. <https://doi.org/10.1086/261763>
- KUMAR, N.–MARG, K. S. K. (2000): Foreign direct investment and technology capabilities in the developing countries: A review *International Journal of Public Administration* 23 (5–8): 1253–1268. <https://doi.org/10.1080/01900690008525500>
- KUNCZ, I. (2017): *Növekedésméletek* BCE, Közgazdaságtudományi Kar, Makroökonomia Tanszék, Budapest.
- LANG, T. (2015): Socio-economic and political responses to regional polarisation and socio-spatial peripheralisation in Central and Eastern Europe: A research agenda *Hungarian Geographical Bulletin* 64 (3): 171–186. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.64.3.2>
- LAPUH, L. (2018): Socio-economic characteristics of resilient localities – experiences from Slovenia *Regional Studies, Regional Science* 5 (1): 149–156. <https://doi.org/10.1080/21681376.2018.1459202>
- LENGYEL, I. (2003): *Verseny és területi fejlődés* JatePress, Szeged.
- LENGYEL, I. (2006): A regionális versenyképesség értelmezése és piramismoddellje *Területi Statisztika* 46 (2): 131–147.
- LUX, G. (2017a): A külföldi működő tőke által vezérelt iparfejlődési modell és határai Közép-Európában *Tér és Társadalom* 31 (1): 30–52. <https://doi.org/10.17649/TET.31.1.2801>
- LUX, G. (2017b): *Újraiparosodás Közép-Európában* Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- MAJOR, K. (2001): *A nemzetközi jövedelemegyenlőtlenség dinamikája* [Doktori disszertáció, kézirat] Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Közgazdasági PhD Program.
- MÁTÉNÉ BELLA, K.–RITZLNÉ KAZIMIR, I. (2020): A multinacionális nagyvállalatok stratégiai döntéseinek hatása a termelés oldali GDP alakulására *Statisztikai Szemle* 98 (3): 212–241. <https://doi.org/10.20311/stat2020.3.hu0212>
- MOLNÁR, E. (2017): A félperiféria szerepe az élőmunka-igényes ágazatok globális értéktermelési hálózataiban *Területi Statisztika* 57 (4): 436–464. <https://doi.org/10.15196/TS570406>
- MOLNÁR, E.–DÉZSI, GY.–LENGYEL, I. M.–KOZMA, G. (2018): Vidéki nagyvárosaink gazdaságának összehasonlító elemzése *Területi Statisztika* 58 (6): 610–637. <https://doi.org/10.15196/TS580604>

- MUSTHAQ, F. (2021): Dependency in a financialised global economy *Review of African Political Economy* 48 (167): 15–31. <https://doi.org/10.1080/03056244.2020.1857234>
- NAGY, E. (2015): Discussing inequalities from the periphery *Hungarian Geographical Bulletin* 64 (3): 167–170. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.64.3.1>
- NAGY, E.–NAGY, G. (2008): A városok gazdasági potenciálja *Falu, Város, Régió* 15 (3): 32–42.
- NAGY, E.–TIMÁR, J.–NAGY, G.–VELKEY, G. (2015): A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben *Tér és Társadalom* 29 (1): 35–52. <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2680>
- NAGY, G. (2007): Divergencia vagy konvergencia – az átmenet gazdasági térfolyamatainak mérlege földrajzos szemmel *Tér és Társadalom* 21 (1): 35–51. <https://doi.org/10.17649/TET.21.1.1092>
- OLÁH, M.–SZABÓ, P.–TÓTH, B. I. (szerk.) (2017): *A területi tőke és magyarországi dimenziói* A Nyilvánosságért és a Civil Társadalomért Alapítvány (NYICITA), Budapest.
- PAP, A. (2009): Egy vállalkozás hatékonyságának vizsgálata *Hadmérnök* 4 (3): 363–374.
- PERROUX, F. (1972): *Nemzeti függetlenség és kölcsönös gazdasági függőség* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- PORTER, M. E. (1985): *The competitive advantage: Creating and sustaining superior performance* Free Press, New York.
- QUAH, D. T. (1993): Empirical cross-section dynamics in economic growth *European Economic Review* 37 (2): 426–434. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(93\)90031-5](https://doi.org/10.1016/0014-2921(93)90031-5)
- QUAH, D. T. (1996a): Twin peaks: Growth and convergence in models of distribution dynamics *The Economic Journal* 106 (437): 1045–1055. <https://doi.org/10.2307/2235377>
- QUAH, D. T. (1996b): Empirics for economic growth and convergence *European Economic Review* 40 (6): 1353–1375. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(95\)00051-8](https://doi.org/10.1016/0014-2921(95)00051-8)
- RADOSEVIC, S. (2009): Research and development, competitiveness and European integration of South Eastern Europe *Europe-Asia Studies* 61 (4): 621–650. <https://doi.org/10.1080/09668130902826212>
- REIS, J. (2020): Portugal as a European periphery: Imbalances, dependency, and trajectories. In: SANTOS, A.–TELES, N. (eds.): *Financialisation in the European periphery: World and social reproduction in Portugal* Routledge, New York.
- RESZEGI, L.–JUHASZ, P. (2016): *A vállalati teljesítmény nyomában* Alinea Kiadó, Budapest.
- SALIOLA, F.–ZANFEI, A. (2009): Multinational firms, global value chains and the organization of knowledge transfer *Research Policy* 38 (2): 369–381. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2008.11.003>
- SOLOW, R. M. (1956): A Contribution to the theory of economic growth *The Quarterly Journal of Economics* 70 (1): 65. <https://doi.org/10.2307/1884513>
- SZENDI, D. (2016): *Perifériák felzárkózásának esélyei, különös tekintettel Kelet-Közép-Európa két térségére* [Doktori disszertáció, kézirat] Miskolci Egyetem, Vállalkozáselemzés és gyakorlat Doktori Iskola.
- SZENTES, T. (1976): *Az elmaradottság és fejlettség dialektikája a tőkés világgazdaságban* Kossuth Kiadó, Budapest.
- SZENTES, T. (2011): *Fejlődés-gazdaságtan* Akadémiai Kiadó, Budapest.

- TARPATAKI, E.–FILYÓ, J.–LÁSZLÓ, N. (2022): Magyar vállalkozások áttérése az IFRS-alapú beszámolóra a hitelbírálatok során használt mutatószámok tükrében *Hitelintézési Szemle* 21 (1): 95–112. <https://doi.org/10.25201/HSZ.21.1.95>
- TÓTH-PAJOR, Á.–FARKAS, R. (2017): A vállalkozói ökoszisztémák térbeli megjelenésének modellezési lehetőségei – tények és problémák *Közgazdasági Szemle* 64 (2): 123–139.
- VERESNÉ SOMOSI, M.–TÓTH, G.–VARGA, K. (2023): A magyarországi járáskor versenyelőnyének elemzése társadalmi innovációs potenciál alapján, 2020 *Területi Statisztika* 63 (4): 445–465. <https://doi.org/10.15196/TS630402>
- VESALON, L. (2021): Laclau, dependentistas and Eastern Europe *Journal of Contemporary European Studies* 29 (1): 99–111. <https://doi.org/10.1080/14782804.2020.1823341>
- WEISSENBACHER, R. (2018): Peripheral integration and disintegration in Europe: The ‘European dependency school’ revisited *Journal of Contemporary European Studies* 26 (1): 81–98. <https://doi.org/10.1080/14782804.2017.1302875>
- YEUNG, H.W.C.–COE, N. (2015): Toward a dynamic theory of global production networks *Economic Geography* 91 (1): 29–58. <https://doi.org/10.1111/ecge.12063>
- ZAPRESKÓ-FARKAS, E. (2023): Magyarország vármegyéinek felzárkózása a konvergencia számítás tükrében *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek* 20 (1): 85–95. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2023.7>
- ZHANG, Y. (2019): Institutions, firm characteristics, and FDI spillovers *Emerging Markets Finance and Trade* 55 (5): 1109–1136. <https://doi.org/10.1080/1540496X.2018.1523057>

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN VÁRMEGYEI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA (BOKIK) (2010): *TOP 100 – 2010: A 100 legjelentősebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű vállalkozás* Észak-Magyarország–BOKIK–NAV, Miskolc. <https://bokik.hu/megyei-es-regionalis-elemzesek>
- BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN VÁRMEGYEI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA (BOKIK) (2011): *TOP 100 – 2011: A 100 legjelentősebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű vállalkozás* Észak-Magyarország–BOKIK–NAV, Miskolc. <https://bokik.hu/megyei-es-regionalis-elemzesek>
- BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN VÁRMEGYEI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA (BOKIK) (2016): *TOP 100 – 2016: A 100 legjelentősebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű vállalkozás* Észak-Magyarország–BOKIK–NAV, Miskolc. <https://bokik.hu/megyei-es-regionalis-elemzesek>
- BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN VÁRMEGYEI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA (BOKIK) (2019): *TOP 100 – 2019: A 100 legjelentősebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű vállalkozás* Észak-Magyarország–BOKIK–NAV, Miskolc. <https://bokik.hu/megyei-es-regionalis-elemzesek>
- BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN VÁRMEGYEI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA (BOKIK) (2021): *TOP 100 – 2021: A 100 legjelentősebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű vállalkozás* Észak-Magyarország–BOKIK–NAV, Miskolc. <https://bokik.hu/megyei-es-regionalis-elemzesek>
- www.portfolio.hu (2018): Újabb megyeszékhelyeket karolhat fel az autóipar. <https://www.portfolio.hu/premium/20180302/ujabb-megyeszekhelyet-karolhat-fel-az-autoipar-278163> (letöltve: 2019. december)

ADATFORRÁSOK/ADATBÁZISOK

[1] KSH TÁJÉKOZTATÁSI ADATBÁZIS:

<https://stainfo.ksh.hu/Stainfo/themeSelector.jsp?lang=hu>

(letöltve: 2023. április)

[2] TEIR–NAV: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerben elérhető Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatai.

<https://www.oeny.hu/oeny/teir/#/> (letöltve: 2023. április)

TÖRVÉNY/JOGSZABÁLY

1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról (tao-törvény).

1387/2015. (VI. 12.) Korm. határozat – a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok egyedi beszámolási célokra történő hazai alkalmazásáról.